

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

11.07 – КМР. 1699 “С” 2022.10.11. 014 ПЗ

ТИМОШЕНКО НАТАЛІЇ ОЛЕКСАНДРІВНИ

2022 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет економічний

УДК

ПОГОДЖЕНО ПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Декан економічного факультету Завідувач кафедри фінансів
А. Д. Діброва Н. М. Давиденко

“ ” 2022 р.

“ ” 2022 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Сучасні тенденції розвитку системи пенсійного забезпечення в
Україні»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

(код і назва)

Освітня програма «Фінанси і кредит»

(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гарант освітньої програми

(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

(ПІБ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

д.е.н., доцент

(науковий ступінь та вчене звання)

Ю. В. Негода

(ПІБ)

Виконала Н. О. Тимошенко
(підпис) (ПІБ студента)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри фінансів

Н. М. Давиденко

2021 р.

ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТКИ

Тимошенко Наталії Сергіївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Освітня програма Фінанси і кредит

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Тема магістерської кваліфікаційної роботи «Сучасні тенденції розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні»

затверджена наказом ректора НУБіП України від «11» 10.2022р. №. 1699 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи наукові періодичні публікації, монографії, законодавчі акти, статистична звітність пенсійного фонду України.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретичні аспекти пенсійного забезпечення в Україні
2. Аналіз сучасного стану системи пенсійного забезпечення в Україні
3. Напрями розвитку пенсійного забезпечення в Україні

Перелік графічного матеріалу 5 таблиць, 20 рисунків

Дата видачі завдання «10» вересня 2021 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

Ю. В. Негода

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до виконання

Н. О. Тимошенко

(підпис)

(прізвище та ініціали студента)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів випускної магістерської роботи	Термін виконання етапів	Примітка (виконано)
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел та складання плану роботи	до 25.09.2021	виконано
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання його керівнику	до 30.11.21	виконано
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання його керівнику	до 29.03.22	виконано
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання його керівнику	до 31.05.22	виконано
5.	Підготовка вступу та висновків	до 30.09.22	виконано
6.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	до 10.10.22	виконано
7.	Отримання відгуку керівника роботи	до 20.10.22	виконано
8.	Отримання зовнішньої рецензії та попередній захист	до 20.10.22	виконано
9.	Подання електронного варіанту роботи для перевірки на плагіат	до 05.11.22	виконано
10.	Допуск роботи до захисту зав. кафедри	до 15.11.22	виконано
11.	Захист роботи	2	

д.е.н., доцент Негода Ю.В.

(підпис)

(ІНБ, науковий ступінь та вчене звання)

Дата отримання завдання: 10.09.2021 р.

РЕФЕРАТ

НУБІП України

Магістерська робота на тему «Сучасні тенденції розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні» складається із: вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг магістерської роботи займає 86 сторінок комп'ютерного тексту. Також робота містить 5 таблиць, 20 рисунків. В списку використаних джерел зазначено 90 найменувань.

Метою магістерської роботи є надання практичних рекомендацій щодо розвитку пенсійного забезпечення в Україні.

В процесі дослідження було поставлено ряд завдань:

- розглянути суть та ознаки пенсійного забезпечення;
- дослідити суб'єкти системи пенсійного забезпечення;
- визначити проблеми розвитку пенсійного забезпечення в Україні;
- здійснити оцінку діяльності пенсійного фонду України;
- проаналізувати систему пенсійного забезпечення в Україні;
- оцінити діяльності недержавних пенсійних фондів;
- розглянути шляхи реформування накопичувальної складової державного пенсійного забезпечення;
- запропонувати концепцію розвитку пенсійного забезпечення.

Об'єктом дослідження є процес розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні.

Предметом дослідження є відносини, що виникають у процесі розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення основних завдань було використано низку методів дослідження таких, як: діалектичний метод пізнання, метод порівняння, узагальнення, систематизації та синтезу; групування, графічний аналіз.

Інформаційна база дослідження становлять статистична та фінансова звітність Пенсійного фонду України, Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, нормативно-правові акти України, а також публікації в наукових та

періодичних виданнях, матеріали науково-методичних конференцій, дисертаційні та монографічні роботи з обраного напрямку наукового дослідження.

НУБІП УКРАЇНИ

В першому розділі досліджено суть, ознаки та суб'єкти пенсійного забезпечення, визначено проблеми розвитку пенсійного забезпечення. У другому розділі здійснена оцінка діяльності пенсійного фонду України, аналіз системи пенсійного забезпечення та діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. В третьому розділі запропоновано напрями розвитку пенсійного забезпечення в Україні.

НУБІП УКРАЇНИ

КЛЮЧОВІ СЛОВА: пенсійне забезпечення, пенсійний фонд, пенсія, мінімальна пенсія.

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

ЗМІСТ

	<i>стр.</i>
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	7
1.1. Суть та ознаки пенсійного забезпечення	7
1.2. Суб'єкти системи пенсійного забезпечення	14
1.3. Проблеми розвитку пенсійного забезпечення в Україні	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	31
2.1. Оцінка діяльності пенсійного фонду України	31
2.2. Аналіз системи пенсійного забезпечення в Україні	41
2.3. Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів	46
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОГО	

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	54
3.1. Реформування накопичувальної складової державного пенсійного забезпечення	54
3.2. Розробка концепції розвитку пенсійного забезпечення	61
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВСТУП

Актуальність теми. Реформування пенсійної системи є необхідною потребою змін соціального навантаження на працюючих задля підвищення добробуту населення та забезпечення необхідними фінансовими ресурсами пенсійних фондів. Пенсійне забезпечення спрямоване на подолання найважливіших соціально-економічних проблем, таких, як демографічне навантаження, дефіцит пенсійного фонду, рівень безробіття, політична нестабільність, економіка держави, необізнаність населення, низька добровільна участь. Ефективне функціонування тривівневої пенсійної системи забезпечить зростання потужного внутрішнього інвестиційного ресурсу, отже, дасть змогу встановити залежність між розміром пенсійних внесків та майбутніх пенсійних виплат. Нині пенсійна система потребує фундаментальних змін, а саме введення в дію другого рівня, такого як загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення, бо пенсійне страхування – це найголовніший напрям подолання соціальної напруженості в державі.

Особливої уваги вимагає аналіз функціонування Пенсійного фонду України та недержавних пенсійних фондів, які виступають суб'єктами фінансового ринку та діяльність яких забезпечить впровадження загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення. Саме оцінювання ефективності їх діяльності дасть змогу встановити основні перспективні напрями подальшого розвитку, що забезпечить актуальність у подальших дослідженнях.

Питання пенсійного забезпечення населення висвітлені у працях таких учених, як Н.І. Нарожна [1], Н.А. Лаврук, Н.М. Грендей [2], проте наявні проблеми функціонування Пенсійного фонду України, а саме формування її дохідної статті, залишаються актуальними. Теоретичні проблеми діяльності недержавних пенсійних фондів розглянуто у працях таких учених, як Л.В. Ліпич, С.М. Теслюк [3], Н.М. Зеленко, В.А. Зеленко [4]. Незважаючи на значну кількість досліджень і публікацій, залишається низка проблем у сфері недержавного пенсійного забезпечення, а саме активізація добровільної участі громадян.

Метою магістерської роботи є надання практичних рекомендацій щодо розвитку пенсійного забезпечення в Україні.

В процесі дослідження було поставлено ряд завдань:

- розглянути суть та ознаки пенсійного забезпечення;
- дослідити суб'єкти системи пенсійного забезпечення;
- визначити проблеми розвитку пенсійного забезпечення в Україні;
- здійснити оцінку діяльності пенсійного фонду України;
- проаналізувати систему пенсійного забезпечення в Україні;
- оцінити діяльності недержавних пенсійних фондів;
- розглянути шляхи реформування накопичувальної складової державного пенсійного забезпечення;
- запропонувати концепцію розвитку пенсійного забезпечення.

Об'єктом дослідження є процес розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні.

Предметом дослідження є відносини, що виникають у процесі розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення основних завдань було використано низку методів дослідження таких, як: діалектичний метод пізнання, метод порівняння, узагальнення, систематизації та синтезу, групування, графічний аналіз

Інформаційна база дослідження становлять статистична та фінансова звітність Пенсійного фонду України, Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, нормативно-правові акти України, а також публікації в наукових та періодичних виданнях, матеріали науково-методичних конференцій, дисертаційні та монографічні роботи з обраного напрямку наукового дослідження.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

1.1. Суть та ознаки пенсійного забезпечення

Система пенсійного забезпечення слугує важливою складовою системи соціального захисту населення будь-якої країни, адже, з одного боку, вона визначає рівень життя непрацездатних громадян, тобто пенсіонерів, інвалідів та осіб, які втратили годувальника, а з іншого – фіскальне навантаження на економічно активне населення. Стан і тенденції розвитку пенсійної системи тісно пов'язані із соціальними процесами, що відбуваються в державі. А тому проблема пенсійного забезпечення громадян належать до найскладніших, адже від ефективності цієї системи залежить якість життя людей похилого віку та впевненість у завтрашньому дні осіб, які працюють, а тому загалом рівень стабільності в суспільстві.

Сьогодні в умовах економічної нестабільності, війни, міграції, безробіття та процесу старіння населення пенсійна система України не здатна забезпечити громадян достойним, надійним, постійним доходом. А тому, на нашу думку, дослідження сучасної системи пенсійного забезпечення та пошук напрямів її вдосконалення є важливим в умовах сьогодення.

Проблеми пенсійного забезпечення часто обговорюються між відомими науковцями. Розглядаються різні проблеми функціонування цього виду забезпечення: фінанси пенсійного забезпечення досліджували І.

Чугунов, О. Насібова, оцінку пенсійного забезпечення та напрями її реформування – І. Корчинський.

Вагомий внесок у дослідження фінансово-економічних аспектів розвитку системи соціального захисту населення зробили такі українські та зарубіжні вчені: В. Дем'янишин, Л. Баранник, Л. Ерхард, Е. Лібанова, А. Мерзляк, Л. Лисяк, Д. Міщенко, Е. Нікбахт, М. Ріппа, О. Степанова, К. Павлюк, А. Іващенко, М. Демченко, Д. Третяк, В. Корнєєва, М. Шульги присвятили свої праці проблемам функціонування пенсійної системи та недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Вітчизняні науковці мають різні підходи до пояснення терміну «пенсійне забезпечення». Т. Дідковська визначає пенсійне забезпечення як комплексні організаційно-правові заходи, метою яких є задоволення життєвих потреб шляхом здійснення грошових виплат громадянам, які мають право на їх отримання, а також гарантування пенсіонерам здійснення свого права, державний захист та охорону їхніх прав [19; 20]. Таке визначення широке і більше стосується гарантування права на отримання грошових виплат, які можуть бути різними і, жодним чином, не характеризує особливості пенсійних відносин.

Т. Кравчук пояснює пенсійне забезпечення як форму матеріального забезпечення фізичних осіб – суб'єктів як загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, так і недержавного пенсійного

забезпечення у вигляді пенсій та соціальних послуг, які формуються за рахунок страхових внесків, що сплачуються за кошти юридичних та/або фізичних осіб, державного й місцевого бюджетів, цільових фондів, та акумулюються на банківських рахунках Пенсійного і Накопичувального фондів, недержавних пенсійних фондів, банківських установ [38]. У пенсійному забезпеченні ключовим є отримання пенсії, а не забезпечення соціальними послугами, які є різними і не стосуватимуться лише пенсії (наприклад, послуги соціальної допомоги, послуги для дітей з особливими потребами тощо). У такому випадку треба говорити про соціальне забезпечення. Така авторська характеристика зумовлена й правовими нормами, що є, на нашу думку, неправильним.

У Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пояснюються соціальні послуги як послуги, що надаються за рахунок коштів Пенсійного фонду [85].

А. Казанчан під пенсійним забезпеченням розуміє вид соціального забезпечення населення, який пов'язаний із виплатою щомісячних і, як правило, довічних грошових виплат – пенсій – непрацездатним громадянам у зв'язку з настанням певних найбільш несприятливих соціальних обставин – старості, інвалідності, втрати годувальника та інших, передбачених чинним законодавством [37, с. 145].

Правильною є позиція автора щодо зачислення пенсійного забезпечення до виду соціального забезпечення, яке є ширшим поняттям.

Організаційно пенсійне забезпечення є видом соціального забезпечення, що є складовою системи соціального захисту населення.

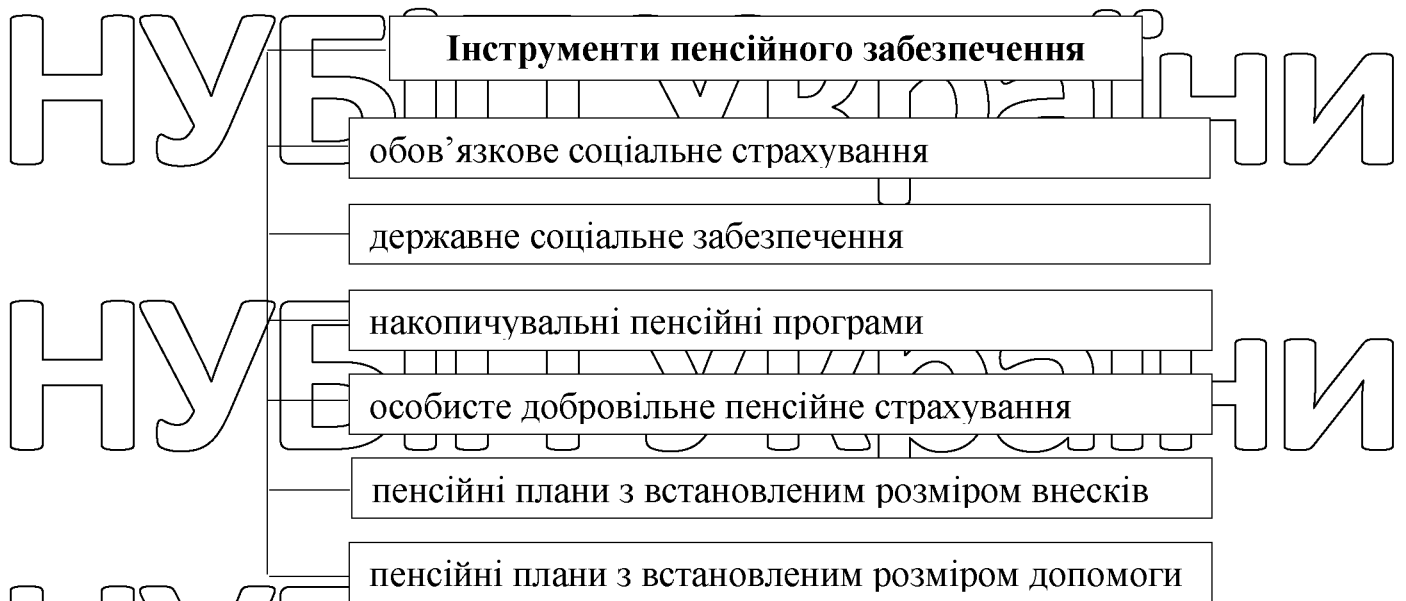

Рис. 1 1. Інструменти пенсійного забезпечення

Ю. Гуцалова виділяє такі ознаки пенсійного забезпечення [16, с. 90]:

- здійснюється у разі досягнення пенсійного віку, настання інвалідності, втрати годувальника, вислуги років та в інших випадках, передбачених законодавством;
- надається регулярно у встановлені законом строки у грошовій формі;

- розмір забезпечення залежить від розміру заробітної плати, тривалості страхового стажу або вислуги років;

- фінансується за рахунок спеціально створених фондів (Пенсійного фонду, соціального страхування від нещасних випадків, недержавних пенсійних фондів) або Державного бюджету;

- законодавство чітко передбачає коло осіб, які мають право на пенсійне забезпечення;

- метою призначення пенсійного забезпечення є задоволення життєвих потреб особи, яка втратила основні джерела засобів до існування.

Виділені автором ознаки, дозволили її сформулювати власне бачення та трактування пенсійного забезпечення як сукупність інститутів (організацій і правил) та механізмів їх взаємодії, що акумулюють кошти через

оподаткування (розподільний) та страхування (нагромаджувальний), амортизують наслідки прогнозованих соціальних ризиків (зміна матеріального становища працюючих та інших категорій громадян внаслідок настання старості, інвалідності, втрати годувальника) у відповідності до визначених соціальних технологій та національних правил, які мінімізують наслідки зміни матеріального становища [15, с. 90].

Окремі автори вважають, що пенсійне забезпечення стосується тих виплат пенсіонерам, які здійснюються з державного бюджету [45; 148].

У більшості країн світу, як і в Україні, пенсійне забезпечення – це конституційна гарантія держави щодо матеріального забезпечення населення, яка пов'язана з виплатою щомісячних грошових виплат пенсій у зв'язку з настанням певних обставин (інвалідність, втрата годувальника, настання старості) у розмірах не нижче від прожиткового мінімуму, встановленого законодавством.

Так, у Конституції України, визначено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [33].

Конституція закріплює право громадян на соціальний захист та встановлює види соціального забезпечення (серед них і пенсійне забезпечення). Зокрема, закріплюється право на забезпечення у старості, при втраті годувальника, у разі втрати повної чи часткової працездатності

(перехід на інвалідність), при тимчасовій втраті працездатності, а також у випадку безробіття, що сталося з незалежних від громадянина причин.

Пенсійне забезпечення – це процес тривалий, який спочатку передбачає акумуляцію коштів для подальшого отримання пенсій. Аналіз вітчизняного пенсійного законодавства засвідчує, що пояснення сутності пенсійного забезпечення відсутнє, проте у Законі «Про пенсійне забезпечення» виділено державне пенсійне забезпечення, добровільне страхування додаткової пенсії [98].

Ознаки пенсійного забезпечення

реалізовується не за будь-яких життєвих обставин, що потребують соціальної підтримки, а лише у визначених випадках – утримання непрацездатних осіб через вік або у зв'язку із станом здоров'я, яке перешкоджає виконанню трудової діяльності

надається у встановлені строки у грошовій формі довічно

залежить від розміру заробітної плати, тривалості страхового стажу, вислуги років чи здійснюваних накопичень

перерозподіляє доходи від активного працездатного населення на користь покоління пенсіонерів, які є кінцевими споживачами

фінансується за рахунок спеціально створених як державних, так і недержавних фондів

законом чи договором визначаються особи, які мають право на отримання пенсії

Рис. 1.2. Ознаки пенсійного забезпечення [141]

На думку Л. Шалієвської, у вузькому розумінні, пенсійне забезпечення – це процес отримання населенням пенсій. У більш широкому розумінні, пенсійне забезпечення – це процес накопичення грошей (здійснення пенсійних внесків) для здійснення щомісячних грошових виплат (пенсій) у майбутньому протягом певного часу. Це базова гарантія населення (як працездатного, так і непрацездатного), які в

силу об'єктивних причин (вік, старість, стан здоров'я) не можуть мати відповідного доходу для життя.

Основними цілями пенсійного забезпечення є [141]:

– захист від бідності та подальшого зниження рівня життя;

– розподіл витрат на споживання протягом життя;

– надання гарантованого доходу у результаті припинення трудової діяльності чи у старості.

Ключовим у пенсійному забезпеченні є виплата пенсії незалежно як попередньо здійснювалися відповідні платежі (пенсійні внески). Такі

внески можуть мати системний обов'язковий характер (накопичувальна складова) або зовсім не здійснюватися особою, а гарантуватися державою (солідарна складова) пенсійного забезпечення – у цьому випадку відбувається перенесення платежів з індивіда на суспільство в цілому.

Більш детально зупинимось на поняттях «пенсійний внесок», «пенсія», «пенсійні виплати» [141].

З одного боку, пенсійний внесок (єдиний внесок – обов'язковий внесок на пенсійне страхування підприємств та громадян) – внесок, що здійснюється працездатним населенням на користь непрацездатних осіб.

Внески до солідарної системи здійснюються і за рахунок нарахувань на заробітну плату, і за рахунок відрахувань із неї. Іншими словами, джерелом надходжень до солідарної системи є кошти і підприємства-роботодавця, і працівника.

Джерелом внесків до накопичувальної системи є виключно кошти працівника. Кінцевим одержувачем внесків до солідарної системи є Пенсійний фонд України.

У Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пояснюються поняття «страхового внеску». Страхові внески

– кошти відрахувань на соціальне страхування, збір на обов'язкове державне пенсійне страхування та страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, сплачені (які підлягають сплаті) згідно із

законодавством, що діяло раніше; надходження від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що спрямовуються на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Мінімальний страховий внесок – сума коштів, що визначається розрахунково як добуток розміру мінімальної заробітної плати і розміру єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, встановлених законом, на місяць, за який нараховується заробітна плата [85].

З іншого боку – коли йде мова про недержавне пенсійне забезпечення (тобто діяльність недержавних пенсійних фондів), учасник або вкладник за умовами пенсійного контракту здійснює сплату пенсійних внесків задля отримання у майбутньому пенсійних виплат. Джерелами фінансування таких пенсійних внесків є прибуток суб'єктів господарювання, заробітна плата фізичних осіб. Пенсійні внески вкладників, що надходять у недержавні пенсійні фонди обліковуються на індивідуальних пенсійних рахунках учасників. Сукупність пенсійних внесків та інвестиційного доходу від них формують пенсійні накопичення окремого учасника такого недержавного фонду.

Пенсійні внески до недержавних пенсійних фондів надходять [141]:

- 1) від юридичних осіб: – засновників недержавних пенсійних фондів; – роботодавців-платників; – професійних об'єднань;
- 2) від фізичних осіб: – учасників, які є вкладниками; – третіх осіб (подружжя, діти, батьки); – фізичних осіб-підприємців;
- 3) як переведені пенсійні кошти фізичних осіб з інших фінансових установ (страхової компанії, банку, іншого недержавного фонду).

Пенсійні внески до недержавних пенсійних фондів сплачуються у розмірах та у порядку, встановлених пенсійним контрактом, відповідно до умов обраних пенсійних схем. Недержавний пенсійний фонд має право встановити мінімальний розмір пенсійних внесків – 10 % мінімальної.

Отже, розвиток і подальше реформування пенсійного забезпечення в Україні вимагає вдосконалення трактувань низки понять. Їх чітке пояснення дозволить виробити єдині підходи до ефективного функціонування пенсійного забезпечення в Україні. Еволюція поглядів на сутність пенсії відбувається відповідно до удосконалення пенсійної системи країни. Тому варто розуміти, що пенсійне забезпечення ґрунтується на економічних інтересах різних поколінь з різними рівнями доходів і рівнями розвитку.

1.2. Суб'єкти системи пенсійного забезпечення

Складний сучасний соціально-економічний стан країни, нестабільність у суспільстві, різка диференціація доходів загострює необхідність створення гарантованої системи соціального захисту громадян. Найважливішою складовою системи соціального захисту є система пенсійного забезпечення, необхідність реформування якої є одним із важливих завдань державної політики в Україні.

У більшості країн світу структурно система пенсійного забезпечення складається із:

1. солідарної системи (розподільної) – це система з визначеними виплатами. Найчастіше є державною. Фінансування пенсії працівників, які завершили трудову діяльність, провадиться за рахунок внесків нинішнього покоління (роботодавців та працівників). Ці внески акумулюються за рахунок податкових відрахувань з фонду оплати праці та перерозподіляються у вигляді пенсійних виплат на користь пенсіонерів. Джерелами формування фінансових ресурсів цієї системи є: відрахування із заробітної плати працівників; обов'язкове відрахування з фонду заробітної плати, державні дотації. Зазначимо, що така система є системою, функціонування якої напряду залежить від низки чинників – економічних, соціальних, політичних, демографічних, їх динамічна зміна

обумовлює потребу у постійному удосконаленні цієї системи – зміни окремих її параметрів або комплексного реформування.

2. накопичувальної системи – це система з визначеними внесками.

До моменту здійснення пенсійних виплат відбувається акумулювання коштів застрахованих осіб в пенсійних фондах та їхнє подальше інвестування з

метою отримання додаткового прибутку. Розмір пенсійних виплат визначається як співвідношення накопичених коштів до середньої очікуваної тривалості життя. Найважливішими перевагами

накопичувальної системи пенсійного забезпечення є:

– підвищення рівня заощаджень в економіці країни за рахунок накопичувального фінансування пенсійних зобов'язань;

– формування інвестиційного попиту, створеного пенсійними фондами та сприяння розвитку та стабілізації ринків капіталу;

– зниження довгострокових витрат на пенсії за рахунок інвестицій.

У цій системі діє принцип персоніфікації, що означає наявність у кожної застрахованої особи індивідуального пенсійного рахунку, на якому накопичуються платежі. Ця система поділяється на два види:

– обов'язкова (громадянин зобов'язаний накопичувати пенсію на індивідуальному рахунку згідно умов визначених законодавством, фінансування здійснюється за рахунок обов'язкових або добровільних внесків працівників, доходів від інвестування пенсійних накопичень);

– добровільна (громадянин за власним бажанням здійснює накопичення у відповідних недержавних пенсійних фондах; джерелами фінансування є внески працівників, отримання доходів від інвестицій пенсійних накопичень, перекидання коштів з інших фондів за бажанням учасника фонду (працівника). Кожна з цих систем має свої переваги та

недоліки, тому нині жодна країна світу не використовує тільки солідарну або тільки накопичувальну системи пенсійного забезпечення, ці системи функціонують разом і утворюють змішану модель.

В Україні запроваджено три рівні системи пенсійного забезпечення:

Перший рівень – державне пенсійне забезпечення, яке побудоване на принципах розподільчої пенсійної системи, коли працездатне населення виділяє певну частину коштів зі своєї заробітної плати у вигляді податків та зборів на утримання пенсіонерів. При цьому гарантується базова пенсія, розмір якої не залежить від вкладу учасника в систему. Служить механізмом захисту від бідності. Фінансується за рахунок бюджетних відрахувань або за рахунок відрахувань працюючого населення.

Другий рівень – обов'язкове пенсійне страхування, яке побудоване на принципах розподільчої та накопичувальної пенсійної системи. При встановленні розміру пенсії враховується внесок учасника в систему. Служить механізмом забезпечення гідної старості і є надбавкою до базового розміру пенсії. Фінансується за рахунок відрахувань працюючого населення. При цьому відрахування можуть йти як у розподільну систему на поточні виплати пенсіонерам, так і на індивідуальні рахунки застрахованих осіб залежно від конкретного режиму регулювання. У разі якщо кошти йдуть в розподільну систему, на рахунках застрахованих осіб відображаються умовні зобов'язання в майбутньому; якщо відрахування надходять на індивідуальні рахунки застрахованих осіб, тобто в накопичувальну систему, вони є власністю застрахованої особи й інвестуються з метою отримання доходу фінансовими інститутами.

Третій рівень – приватне, або додаткове, пенсійне забезпечення, яке побудоване на принципах накопичувальної ПС. Розмір додаткової пенсії залежить виключно від суми накопичених застрахованою особою коштів на індивідуальному рахунку, в більшості країн є приватною ініціативою і служить інструментом забезпечення гідного рівня життя на пенсії. На даному рівні кошти інвестуються фінансовими інститутами. На рис. 1.3 представлено структуру трирівневої пенсійної системи.

Рис. 1.3. Структура трирівневої пенсійної системи

Нині в Україні працюють тільки перший і третій рівні, запровадження ж другого рівня пенсійної системи знову відтермінують.

За рахунок загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсії отримують майже всі громадяни, які досягли пенсійного віку, за наявності необхідного страхового стажу. Однак Пенсійний фонд України,

який має постійний дефіцит коштів і на третину доується з державного бюджету, неспроможний забезпечити достойного рівня пенсійних виплат.

У вітчизняному законодавстві та низка вітчизняних авторів виділяють таких суб'єктів пенсійного забезпечення [85]:

1. суб'єктами солідарної системи пенсійного забезпечення є:

- застраховані особи;
- страхувальники;
- уповноважений банк;
- Пенсійний фонд;
- підприємства, організації, установи, що здійснюють виплату і доставку пенсій.

2. суб'єктами системи накопичувального пенсійного забезпечення є [97]:

- особи, від імені та на користь яких здійснюється накопичення та інвестування коштів;

- підприємства, установи, організації та фізичні особи, що здійснюють перерахування внесків до системи накопичувального пенсійного забезпечення;

- Накопичувальний фонд;

- недержавні пенсійні фонди;
- юридичні особи, які здійснюють адміністративне управління Накопичувальним фондом і недержавними пенсійними фондами та управління їх пенсійними активами;

- зберігач;

- страхові компанії.

Суб'єкти системи пенсійного забезпечення є рушійною силою розвитку національної економіки та допомагають охарактеризувати її динамічність. Виявлення взаємозв'язків між суб'єктами пенсійного забезпечення сприятиме дієвості системи організації взаємовідносин і формуванню механізму їх ефективного державного регулювання [140].

За нашим підходом усіх суб'єктів пенсійного забезпечення доцільно поділити за ступенем участі у системі на (рис. 1.4):

1) прямих, які відіграють безпосередню роль у розвитку системи пенсійного забезпечення, беруть пряму участь у здійсненні пенсійних виплат;

2) непрямих – мають опосередкований вплив на функціонування системи пенсійного забезпечення, створюючи усі необхідні умови та формуючи інфраструктуру пенсійного забезпечення в країні. Прямими

суб'єктами солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є:

- застраховані особи;

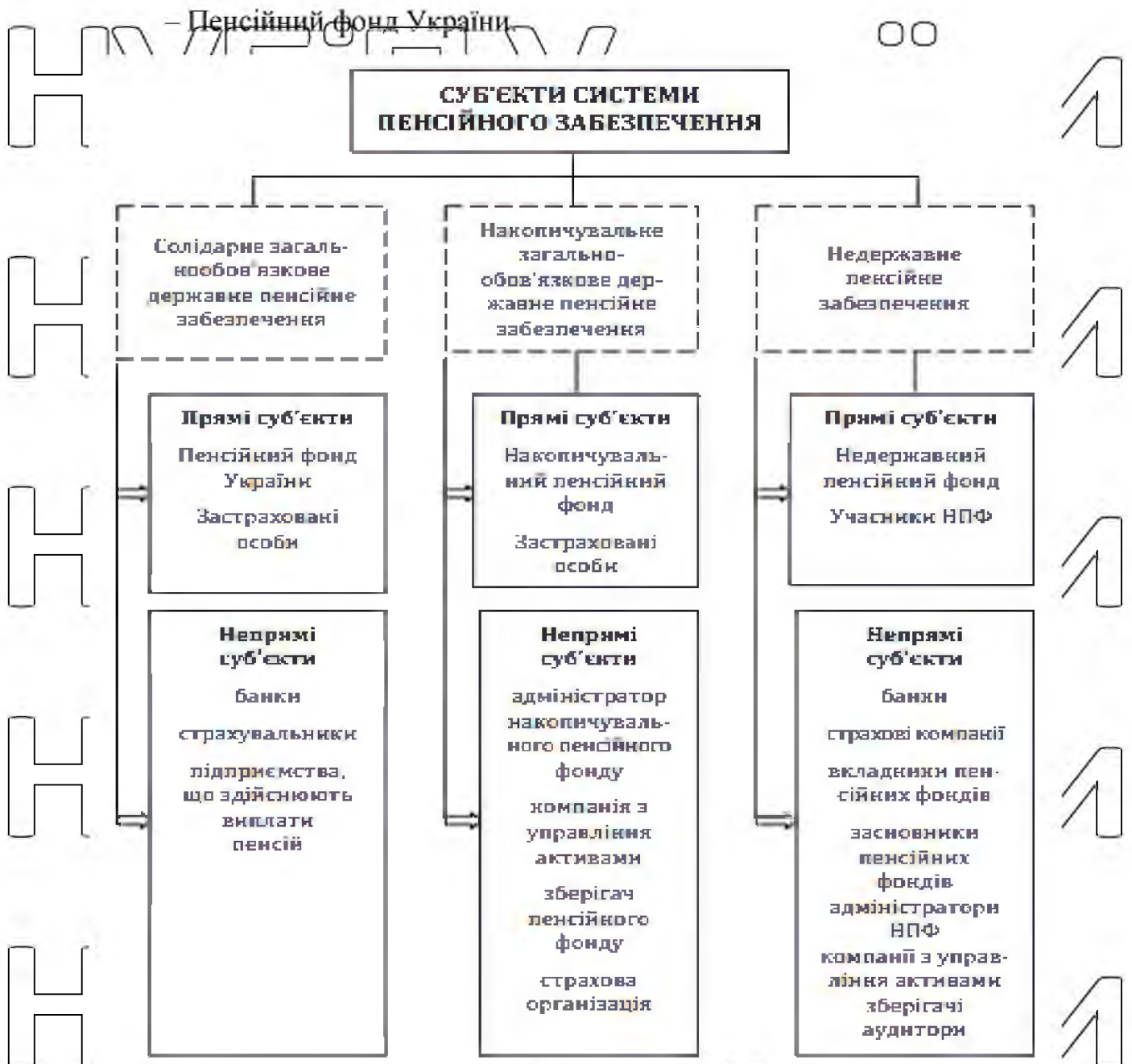

Рис. 1.4. Суб'єкти системи пенсійного забезпечення

Непрямими суб'єктами солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення є [140].

– уповноважений банк;

– страхувальники – роботодавці та інші особи, які сплачують єдиний внесок на соціальне страхування згідно законодавства;

– підприємства, установи, організації, що здійснюють виплату доставки пенсій.

Відповідно у накопичувальній системі загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення прямими суб'єктами будуть:

– учасник (застрахована особа) – фізична особа, яка сплачує страхові внески до накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та має право на отримання пенсії;

– Накопичувальний пенсійний фонд.
Непрямими суб'єктами накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення є:

– адміністратор Накопичувального пенсійного фонду;

– компанія з управління активами пенсійного фонду другого рівня;

– зберігач пенсійного фонду;

– страхова організація.

У системі недержавного пенсійного забезпечення суб'єктами прямими суб'єктами є:

– недержавні пенсійні фонди;

– учасники недержавного пенсійного фонду (фізична особа, на користь якої сплачуються (сплачувалися) пенсійні внески до недержавного пенсійного фонду і яка має право на недержавне пенсійне забезпечення на

умовах і/в порядку, визначених пенсійним контрактом). Учасниками фонду можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства. Фізична особа може бути учасником кількох пенсійних фондів за власним вибором.

Непрямі суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення:

– страхові компанії, які уклали договори страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;

– банківські установи, які уклали договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків;

– вкладники пенсійних фондів (роботодавець учасника фонду; професійна спілка, об'єднання професійних спілок щодо своїх членів; сам учасник фонду; подружжя, діти, батьки, рідні);

– засновники пенсійних фондів;

– саморегульвні організації суб'єктів, які надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення;

– органи державного нагляду і контролю у сфері недержавного пенсійного забезпечення;

– адміністратори недержавних пенсійних фондів; – компанії з управління активами;

– зберігачі;

– аудитори;

– особи, які надають консультаційні та агентські послуги.

Основними суб'єктами системи пенсійного забезпечення є пенсійні фонди, які вирізняються організаційними засадами, створенням механізмами функціонування.

1.3. Проблеми розвитку пенсійного забезпечення в Україні

Проблеми пенсійного забезпечення часто обговорюються між відомими науковцями. Розглядаються різні проблеми функціонування цього виду забезпечення: фінанси пенсійного забезпечення (І. Чугунов, О.

Насібова), оцінка пенсійного забезпечення та напрями її реформування (І. Корчунський).

Ефективна система соціального захисту населення – головна ознака сучасної економічно розвинутої держави, важливою функцією якої є підвищення добробуту та життєвого рівня громадян. Розвиток і реформування української економіки, сучасні політичні та воєнні виклики, зміна демографічної ситуації, посилення трудової міграції населення

обумовлюють потребу в запровадженні сучасних інструментів і механізмів нейтралізації соціальних ризиків.

Традиційно головним джерелом фінансування системи соціального захисту населення України є кошти державного та місцевих бюджетів, а також фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Однак вагому роль у подоланні низки соціальних ризиків, серед яких – досягнення пенсійного віку, покриття витрат на лікування, втрата працездатності, відіграють недержавні фінансові інститути (недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, банки) та благодійні організації.

Світовий досвід організації національних пенсійних систем показує, що додаткові недержавні пенсії займають істотну частку в загальному рівні пенсійного забезпечення. Недержавні пенсійні фонди в усіх країнах світу визнані важливими соціальними інститутами щодо поліпшення матеріального становища непрацездатних членів суспільства і мають високий рівень довіри громадян до пенсійної накопичувальної системи [1].

Через низку економічних, політичних і демографічних чинників обсяг ринку недержавного пенсійного забезпечення залишається мізерним.

Проаналізуємо проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення

як одного з головних напрямів удосконалення соціального захисту осіб пенсійного віку. Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» визначено три способи його проведення [5]: пенсійними

фондами шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів і вкладниками таких фондів; страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду; банківськими установами шляхом укладення договорів про

відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

Недосконалість і неефективність сучасної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування зумовлюють необхідність активізації розвитку недержавних пенсійних фондів.

Важливість таких фондів характеризує їх спроможність стати вагомим джерелом підтримки високих соціальних стандартів і водночас чинником зростання внутрішніх інвестиційних ресурсів для прискореного розвитку національної економіки.

Українська система соціального захисту населення об'єднує три головні складові: соціальне страхування (пенсійне, від нещасних випадків на виробництві, медичне, на випадок тимчасової втрати працездатності); соціальна допомога (допомога непрацездатним і малозабезпеченим громадянам, житлові виплати); соціальні гарантії (прожитковий мінімум, мінімальний розмір заробітної плати, мінімальний розмір пенсії, індексація грошових доходів тощо).

У нашому суспільстві склалося стійке переконання, що вирішення соціальних проблем, виплата та постійне підвищення пенсій, оплата медичних послуг, гарантія безпеки на робочому місці тощо має повністю забезпечувати держава. Однак система соціального страхування, на нашу

думку, буде більш ефективною й еластичною, якщо до нейтралізації соціальних ризиків будуть залучені недержавні фінансові інститути, підприємства та громадяни (рис. 15).

Протягом багатьох років в Україні намагаються здійснити пенсійну реформу. Проте дієвого результату поки що не має. На сьогодні ситуація є наступною: працюючі українці немотивовані платити пенсійні внески; хронічно дефіцитний Пенсійний фонд; високі пенсійні витрати та високі податки, які стимулюють бізнес до відходу в тінь.

Проведення реформи ускладнює чимало об'єктивних та суб'єктивних факторів, зокрема: складна демографічна ситуація; високий рівень тінізації економіки; розбалансованість бюджету; політичний популізм.

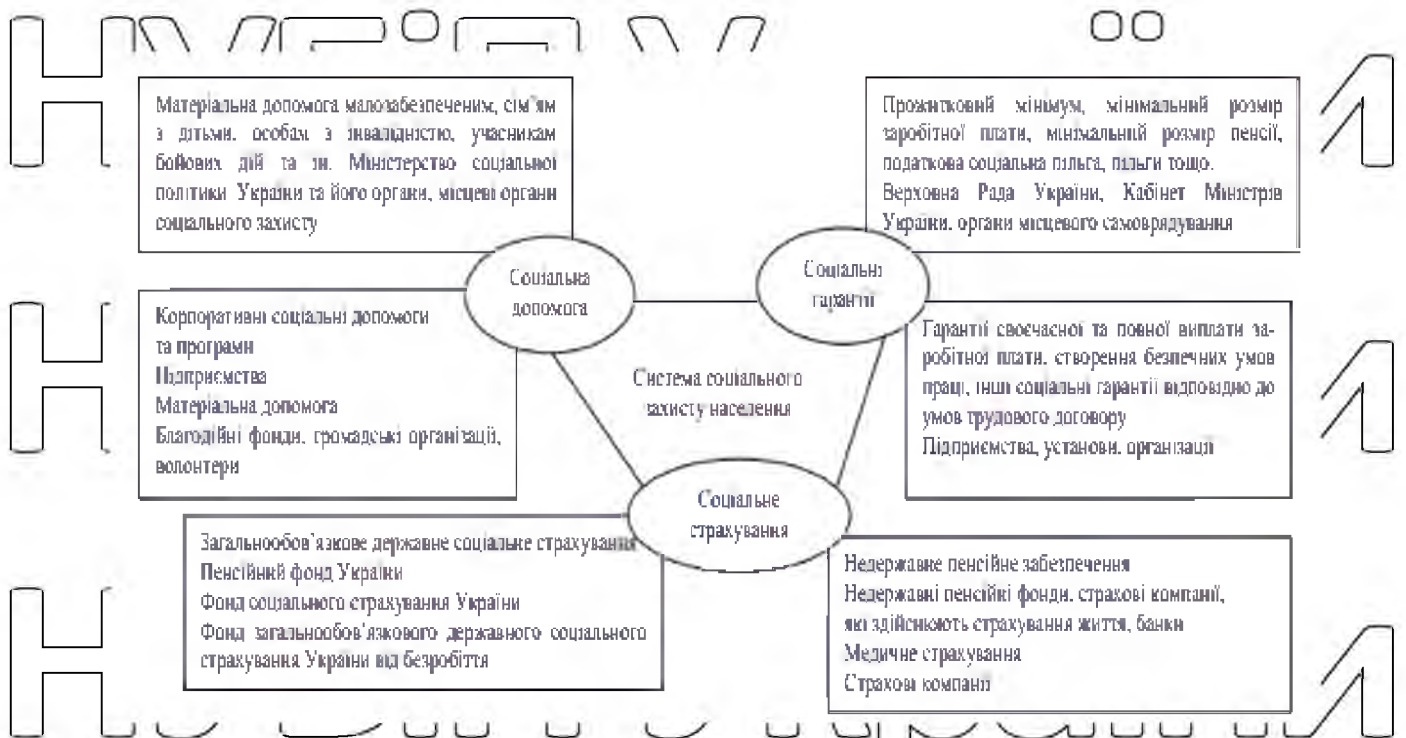

Рис. 1.5. Структура системи соціального захисту населення України [2]

Відтак Україна опинилася в замкнутому колі зростання дефіциту бюджету, на якій наклалися демографічні проблеми [6]. Сьогодні державна пенсійна система України переживає кризу, яка знаходить відображення в мінімальному розмірі пенсії по відношенню до прожиткового мінімуму непрацездатного населення і по відношенню до високих страхових тарифів.

Для вирішення проблем кризового стану можливі два шляхи збільшення надходжень до Пенсійного фонду та вдосконалення пенсійної системи.

Перший шлях є проблематичним, оскільки в країні склалося несприятливе співвідношення чисельності платників пенсійних внесків пенсіонерів через зменшення чисельності зайнятих у народному господарстві, а також ухилення від сплати податків значної кількості платників податків.

Другий шлях, який передбачає реформування пенсійної системи може виявитися складнішим, але більш прийнятним за наявності певних умов: досягнення заданих цілей і визначення основних етапів. Мета

пенсійної реформи повинна включати вирішення таких головних проблем: створення передумов для сталого розвитку пенсійного забезпечення на основі державного пенсійного страхування, вдосконалення системи управління пенсійним забезпеченням.

Основними етапами реформування мають бути наступні: оптимізація розміру трудових і соціальних пенсій, що виплачуються тим пенсіонерам, які сформували достатні пенсійні заощадження, розробка схем обов'язкових пенсійних внесків працюючого населення, які будуть накопичуватися на наявних пенсійних рахунках у недержавних пенсійних фондах; внесення добровільних пенсійних заощаджень населення в недержавні пенсійні фонди.

Другий етап передбачає розвиток недержавного пенсійного забезпечення, яке є додатковим до державного, і здійснюється у формі додаткових професійних пенсійних систем окремих підприємств, галузей економіки, територій, а також у сфері пенсійного страхування громадян, які здійснюють накопичення коштів на додаткове пенсійне забезпечення [7].

На третьому етапі внесення добровільних пенсійних заощаджень у недержавні пенсійні фонди залежить від фінансової стабільності економіки. Із узагальнення всього розглянутого вище випливає, що схема пенсійного забезпечення України вимагає подальшого реформування відповідно до світових стандартів.

Для посилення соціального захисту громадян визначено принципи реалізації процесу реформування пенсійної системи України (рис. 1.6), до яких можна зарахувати: соціальну справедливість, прийнятність, розуміння та підтримку реформи широкими верствами населення; свободу вибору, підвищення зацікавленості і відповідальності громадян за свій добробут у старості; економічну обґрунтованість та фінансову спроможність стійкості пенсійної системи; сприяння зростанню національних заощаджень та економічному розвитку країни; захищеність

від політичних ризиків. Реформування пенсійної системи України відповідно до визначених принципів забезпечить створення результативної системи управління пенсійними грошовими потоками, фінансової стійкості та стабілізації пенсійної системи [8].

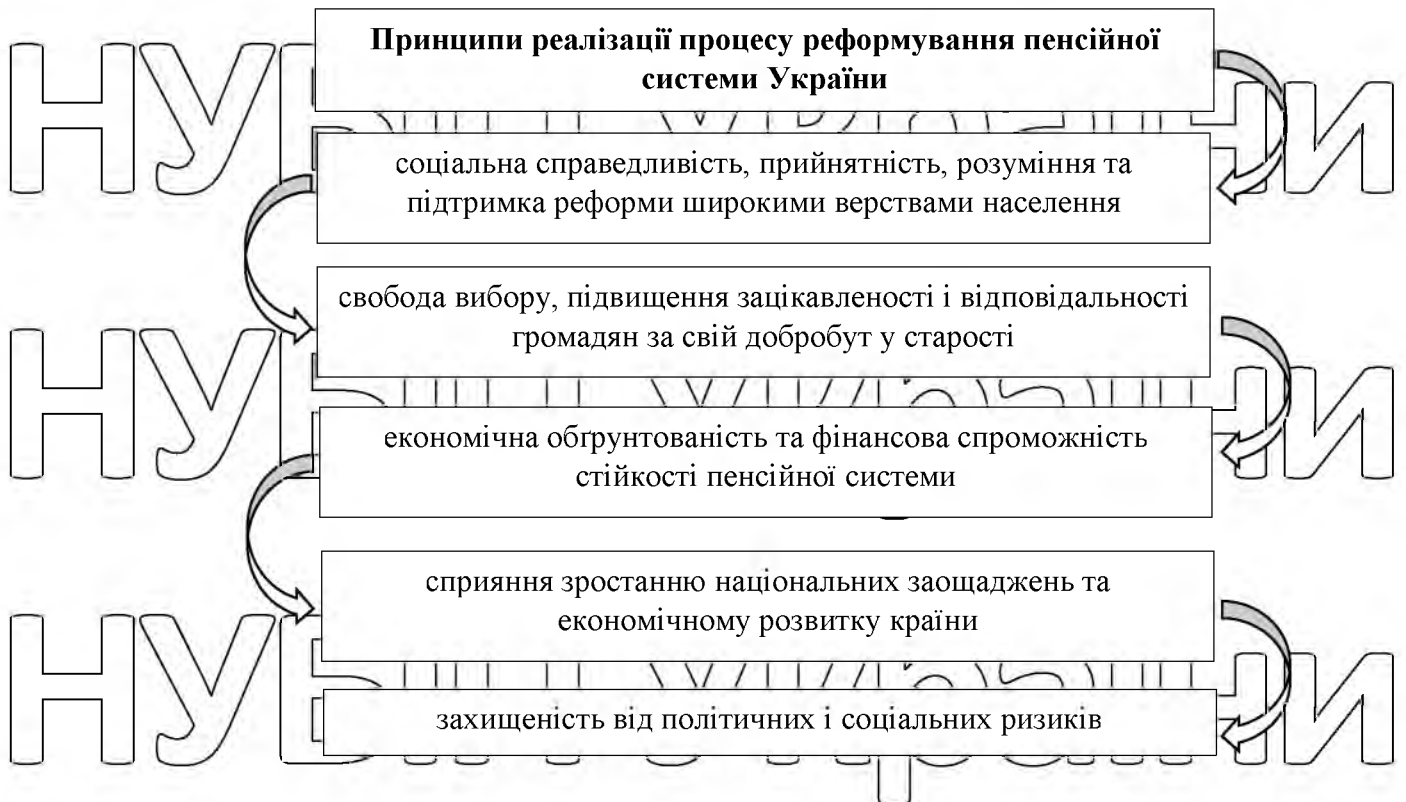

Рис. 1.6. Принципи реалізації процесу реформування пенсійної системи України [8]

Чинна українська пенсійна система побудована за принципом "негайної виплати", коли страхові внески осіб, які сьогодні працюють перераховуються до Пенсійного фонду і негайно виплачуються на користь одержувачів пенсійних виплат, отже, відбувається солідарний (горизонтальний) перерозподіл доходів.

Всі громадяни мають право на пенсійне забезпечення, проте громадяни, які сплачують більші внески або працюють довше за інших, мають право й повинні отримувати більш високу пенсію, тобто пенсійне забезпечення має діяти за страховими і принципами соціальної справедливості.

Проблеми розвитку пенсійного забезпечення в Україні розглянемо у поетапному розрізі. 1) 1991–2004 рр. – період використання Україною старих норм щодо пенсійного забезпечення, яке було характерне ще для командно-адміністративної економіки. Україна не була серед тих пострадянських країн, які провели радикальні пенсійні реформи і сьогодні є країнами із належним пенсійним забезпеченням для своїх громадян. У цей період пенсійне забезпечення українців зводилось до: розширення вже існуючих та впровадження нових пільг для пенсіонерів; збільшення переліку професій, що дають право дострокового виходу на пенсію за віком та пенсію за вислугу років; поширення практики списання заборгованості зі сплати пенсійних внесків, встановлення для державних службовців, службовців місцевого самоврядування, народних депутатів та їхніх помічників, наукових і науково-педагогічних працівників, журналістів, суддів, прокурорів спеціальних пенсій.

2) 2004–2009 рр. – період активного обговорення та ухвалення низки документів щодо побудови трирівневої пенсійної системи, у яких передбачено посилення страхових принципів у існуючій солідарній системі, розвиток обов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення, яке залишилось нині нереалізованим. Проте, у той час ухвалюється низка дій щодо загальнообов'язкового пенсійного забезпечення.

Так, запроваджено персоналізований облік та контроль за фактичною сплатою внесків при визначенні страхового стажу (щомісяця потрібно сплачувати суму, не меншу за мінімальний внесок); визначено нову формулу для розрахунку пенсії, яка враховує як стаж працівника, так і його заробітну плату протягом усього трудового періоду (обраховується помісячно по відношенню до середнього по країні); уточнено розмежування пенсійних програм за джерелами фінансування – одні фінансуються з власних надходжень Пенсійного фонду, інші фінансуються за рахунок бюджетних коштів.

3) 2010–2014 рр. – період істотних змін у солідарній системі. Серед них важливими були: поступове підвищення пенсійного віку для жінок з кроком «півроку на рік»; підвищення вимог до стажу для призначення пенсій: мінімальний стаж за віком зріс з 5 до 15 років, пенсії за віком у розмірі, не нижчому за мінімальну – з 20 до 30 років для жінок, з 25 до 35 років для чоловіків; введення істотних обмежень індексації виплат працюючим пенсіонерам. Заходи 2011 р. дали змогу зменшити кількість нових пенсіонерів за віком та кількість пенсіонерів загалом, але не змогли зупинити зростання обсягу пенсійних видатків та дефіциту Пенсійного фонду, оскільки практика електоральних втручань продовжувалася.

4) 2014–2018 рр. – період запровадження жорстких обмежень та замороження індексації пенсій. Гостра економічна криза, посилена напруженим військово-політичним станом, спонукала до запровадження режиму жорсткої економії та консолідації соціальних видатків. Значна кількість заходів пенсійного забезпечення була спрямована на обмеження можливостей раннього виходу на пенсію. Зокрема: скасовано дострокові пенсії для безробітних, які зареєстровані в Державній службі зайнятості та яким з моменту звільнення до досягнення пенсійного віку залишилося не більше 1,5 року; істотно скорочено перелік виробництв, професій, посад, зайнятості в яких дає право на пенсію за віком на пільгових умовах; розпочато поступове підвищення на 5 років пенсійного віку та/або загального страхового стажу, необхідного для раннього виходу на пенсію за віком; встановлено обмеження мінімального віку, а також розпочато поступове підвищення на 5 років професійного страхового стажу, необхідного для виходу на пенсію за вислугу років.

У 2017 р. поріг пенсійного віку для жінок становив 58 років, а у 2021 р. він має зрівнятися з чоловічим показником – 60 років. Рішення про підвищення пенсійного віку тільки для жінок було прийнято з урахуванням демографічних та економічних тенденцій – серед населення працездатного віку рівень смертності чоловіків втричі вищий, ніж у жінок. Найбільш

резонансним і спірним рішенням цього етапу стало різке зниження розміру єдиного внеску на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ЄСВ). До кінця 2015 р. розмір ЄСВ для роботодавців становив від 36,76 до 49,7% залежно від класу професійного ризику виробництва (67 класів ризику встановлювалися за основним видом економічної діяльності підприємства), для самозайнятих – 34,7%, для найманих працівників – 3,6%. З початку 2016 р. ЄСВ сплачують лише роботодавці і самозайняті за однаковою ставкою 22%. При цьому пропорції розподілу ЄСВ змінено таким чином, щоб забезпечити достатні надходження за трьома видами соціального страхування (на випадок безробіття, тимчасової непрацездатності, нещасних випадків на виробництві), а весь дефіцит сконцентрувати у пенсійній системі. Загалом розмір пенсійного внеску як частини ЄСВ скоротився майже вдвічі. Демонстративне зниження розміру ЄСВ здійснювалося нібито з метою стимулювання бізнесу до детінізації та розвитку, але насправді поставило під великий сумнів фінансову спроможність страхової пенсійної системи: у 2016 р.

У 2017 р. надходження ЄСВ становлять менше половини усіх надходжень до бюджету Пенсійного фонду.

Фактичні загальні видатки Пенсійного фонду у 2019 р. становили 435,9 млрд грн, що на 77,3 млрд грн, або на 21,6%, більше порівняно з 2018 р. На пенсійні виплати спрямовано 413,0 млрд грн, на погашення позики 2018 р. – 4,7 млрд грн. Інші видатки – 18,2 млрд грн, із них – 1,6 млрд грн – оплата послуг поштових підприємств з виплати та доставки пенсій (0,4% загальних видатків), 5,3 млрд грн – адміністративні видатки (1,2%).

Загальна заборгованість зі сплати платежів до Пенсійного фонду та ЄСВ на 1 січня 2020 р. у становила 34,0 млрд грн, у тому числі: заборгованість зі сплати ЄСВ (за даними Державної фіскальної служби України) – 18,5 млрд грн (54,5% загальної суми боргу), з якої заборгованість фізичних осіб-підприємців 10,1 млрд грн; з відшкодування пільгових пенсій – 14,0 млрд грн (41,2%); з відшкодування наукових

пенсій – 0,1 млрд грн (0,3%); по фінансових санкціях та пені – 0,5 млрд грн (1,4%); з відшкодування регресних вимог – 24,6 млн грн (0,1%); недоїмка зі сплати страхових внесків попередніх періодів – 0,9 млрд грн (2,5%). Із загальної суми заборгованості 7,3 млрд грн, або майже 21,5%, – це борги підприємств, які перебувають у різних процедурах банкрутства, та платників, у яких відсутні активи для звернення стягнення.

Протягом 2019 р. загальна заборгованість з платежів до Пенсійного фонду та ЄСВ зросла на 4,8 млрд грн (16,5%), зокрема, борг із відшкодування пільгових пенсій зріс на 1,6 млрд грн, зі сплати ЄСВ – на 3,3 млрд грн, у тому числі відбулось зростання заборгованості фізичних осіб-підприємців порівняно з 01.01.2019 р. на 2,7 млрд грн, або 81,8% загального росту заборгованості з ЄСВ [9].

Основними причинами зростання заборгованості є: несплата зобов'язань щодо сум ЄСВ фізичними особами-підприємцями; відсутність коштів на фінансування поточних зобов'язань державних підприємств з відшкодування сум фактичних витрат на виплату та доставку пільгових пенсій та погашення заборгованості.

Органами Фонду проводилась робота, спрямована на скорочення обсягів заборгованості з платежів до Пенсійного фонду України.

У 2019 р. подано позовних заяв до суду про стягнення заборгованості до Фонду на 3,6 млрд грн. Станом на 01.01.2020 р. в органах державної виконавчої служби перебуває виконавчих документів про стягнення коштів в інтересах органів Пенсійного фонду на суму 7,6 млрд грн. У 2019 р. стягнуто – 0,2 млрд грн [9].

Пенсійне забезпечення в Україні формується скоріше під впливом сьогоденних кон'юнктурних міркувань, а не довгострокових стратегій. Як наслідок, заходи здійснюються безсистемно і не гарантують адекватного ефекту ні щодо справедливості пенсійного забезпечення, ні щодо фінансової стійкості Пенсійного фонду України. При оцінці запроваджених змін у пенсійному забезпеченні необхідно

характеризувати: безпосередньо цілі пенсійного забезпечення, податкове та макросередовище сприятливе для реалізації реформ пенсійного забезпечення.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінка діяльності пенсійного фонду України

Соціальний захист у старості відіграє важливу роль у добробуті людини, і однією із пільг у цьому разі є пенсія. Сам термін «пенсія» походить від латинського слова «penſio», що означає «виплата». Загалом це своєрідна заробітна плата після виходу на пенсію або певна фіксована сума, що надається протягом часу роботи працівника.

По всьому світі пенсійні фонди є одними з найбільших і швидкозростаючих інвесторів на світових ринках капіталу. Вони відіграють подвійну роль: допомагають людям заощаджувати на старість і зменшують ризики, з якими вони зіштовхнуться, водночас ефективно розподіляють капітал між фірмами, щоб забезпечити зростання прибутку. Створення пенсійної системи з правильним поєднанням державного та приватного забезпечення й ефективне регулювання цієї системи є вкрай важливими завданнями для ефективного виконання наведених функцій.

Пенсійні фонди – це фонди, які накопичують капітал, що виплачується працівникам як пенсійні виплати, коли вони виходять на пенсію. Пенсійні фонди є інституційними інвесторами і вкладають великі кошти в приватні та державні компанії. Основна їх мета полягає у забезпеченні достатньої кількості коштів для покриття пенсій працівників після їх виходу на пенсію в майбутньому.

Сьогодні науковці цілком справедливо говорять про потребу приділення посиленої уваги організаційно-функціональному механізму

функціонування сучасної системи соціальних послуг, який потребує вирішення низки завдань, а саме впровадження державних стандартів соціальних послуг та їх якості, розроблення індикаторів якості соціальних послуг [1].

Пенсії мають на меті захистити пенсіонерів від бідності та забезпечити їм гідний рівень життя. За статистичними даними, вони є основним джерелом доходу приблизно для чверті населення європейських країн.

Основний Закон України у ст. 46 встановив право громадян на соціальний захист: громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з не залежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [2]. Основну роль у державному забезпеченні такої соціальної виплати, як пенсія, відіграє

Пенсійний фонд України, що є одним із найважливіших соціальних інститутів країни.

Від його фінансової стабільності залежить соціальне благополуччя всього населення. Пенсійний фонд справляє неабиякий вплив на публічні фінанси, про що часто говориться у наукових публікаціях з цієї тематики.

Необхідно звернути особливу увагу на специфічне місце в структурі публічних фінансів України складової частини, що представлена публічними коштами спеціальних (цільових) позабюджетних фондів, як державних, а саме Пенсійного фонду України та інших фондів соціального забезпечення, так і фондів місцевого самоврядування [3].

Головною причиною створення таких фондів є необхідність виділення дуже важливих для суспільства витрат у спеціальні групи та забезпечення їх самостійними джерелами фінансування [4].

Домінуючим фактором соціально-економічної безпеки громадян країни є існування ефективної пенсійної системи.

Основними нормативно-правовими актами, що здійснюють законодавче регулювання пенсійної системи загалом та діяльності Пенсійного фонду України зокрема, є Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р., Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8 липня 2011 р., Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України» від 23 липня 2014 р.

Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра соціальної політики, що реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню [5].

Пенсійний фонд України був створений у 1992 р. на базі Українського республіканського відділення Пенсійного фонду СРСР. Він є інституцією, що здійснює формування частини централізованих фінансових ресурсів поза бюджетом для досягнення цілей фінансування пенсійних виплат, забезпечення інвестиціями пріоритетних сфер економіки. На відміну від решти фондів соціального страхування, які майже повністю виконують покладені на них функції за рахунок власних надходжень (страхових внесків) та мають значно кращу ситуацію щодо дефіциту бюджету, Пенсійний фонд України постійно потребує підтримки з Державного бюджету [6].

Протягом 2020 року загальні доходи бюджету Пенсійного фонду України становили 466,1 млрд грн (без урахування залишку на початок року). У порівнянні з 2019 роком загальні доходи зросли на 31,2 млрд грн, або на 7,2%. У структурі загальних доходів 281,8 млрд грн (60,5%)

власні, 180,7 млрд грн (38,8%) – кошти Державного бюджету, 3,6 млрд грн (0,7%) – кошти з фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та й наслідками для надання одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам, які можуть втратити доходи у разі повної заборони сфери їх діяльності внаслідок посилення обмежувальних заходів (рис. 2.1).

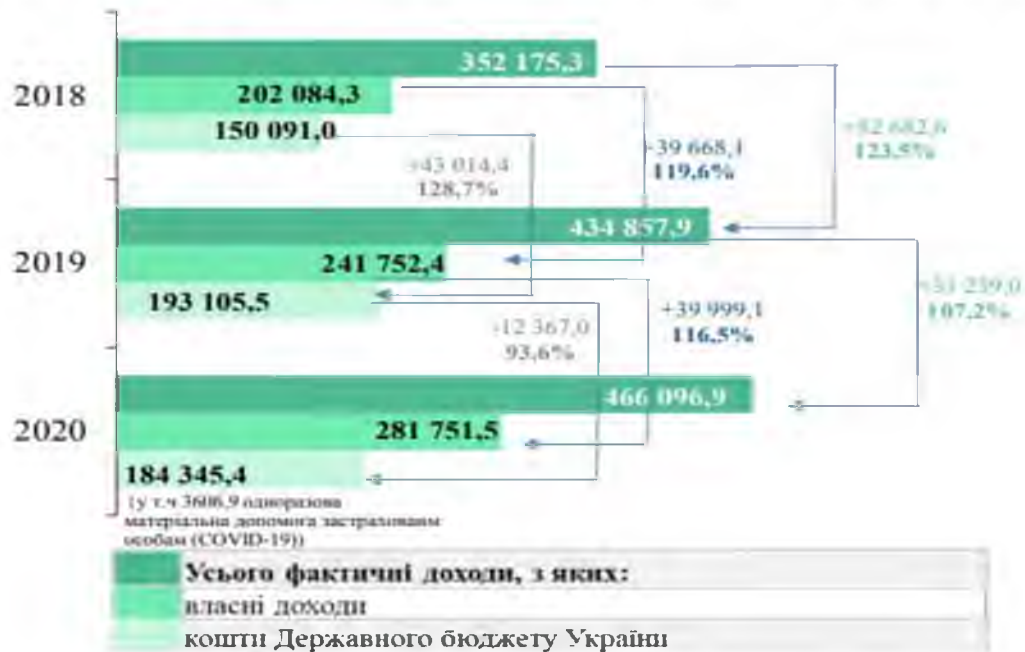

Рис. 2.1. Динаміка доходів Пенсійного фонду України за 2018 – 2020 роки, млн грн

У 2020 році власні доходи Пенсійного фонду України становили 281,8 млрд гривень. Фактичні власні доходи менші за плановий показник на 18,7 млрд грн (93,8%). За 2020 рік власні доходи зросли у порівнянні з 2019 роком на 40,0 млрд грн, або на 16,5% (табл. 2.1).

За джерелами надходжень власні доходи розподіляються:

- частина ЄСВ, розподілена на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування – 254,5 млрд грн (90,3% суми власних доходів);
- надходження власних коштів, які адмініструє Пенсійний фонд України – 5,7 млрд грн (2,0% суми власних доходів);
- кошти з Державного бюджету України за деякі категорії застрахованих осіб та покриття недоотриманої суми коштів від

застосування розміру єдиного внеску, передбаченого частинами тринадцятою і чотирнадцятою статті 8 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» 21,5 млрд грн (7,7% суми власних доходів).

Таблиця 2.1.

Динаміка надходжень власних доходів Пенсійного фонду України за 2019 – 2020 роки*

№ п/п	Назва регіону	Рік		Відхилення	
		2019	2020	+	%
1	Вінницька	6 255 213,0	7 525 731,6	1 270 518,6	120,3
2	Волинська	3 837 148,0	4 809 937,8	972 789,8	125,4
3	Дніпропетровська	15 420 928,5	17 822 396,5	2 401 468,0	115,6
4	Донецька	8 179 055,2	9 388 760,7	1 209 705,5	114,8
5	Житомирська	5 063 264,0	6 200 811,9	1 137 547,9	122,5
6	Закарпатська	3 921 926,1	4 943 793,2	1 021 867,1	126,1
7	Запорізька	7 755 299,1	9 071 654,1	1 316 355,0	117,0
8	Івано-Франківська	4 518 449,7	5 851 619,2	1 333 169,5	129,5
9	Київська	9 341 908,6	10 855 046,4	1 513 137,8	116,2
10	Кіровоградська	3 856 283,8	4 590 717,9	734 434,1	119,0
11	Луганська	2 776 881,0	3 482 326,8	705 445,8	125,4
12	Львівська	11 375 821,7	13 783 505,4	2 407 683,7	121,2
13	Миколаївська	4 841 759,1	5 797 071,6	955 312,5	119,7
14	Одеська	9 870 385,0	12 007 012,1	2 136 627,1	121,6
15	Полтавська	6 645 099,9	7 710 899,0	1 065 799,1	116,0
16	Рівненська	4 429 886,6	5 635 149,6	1 205 263,0	127,2
17	Сумська	4 346 800,4	5 150 290,9	803 490,5	118,5
18	Тернопільська	3 340 152,7	4 251 109,2	910 956,5	127,3
19	Харківська	13 080 511,2	14 991 369,1	1 910 857,9	114,6
20	Херсонська	3 579 338,6	4 324 907,7	745 569,1	120,8
21	Хмельницька	5 107 415,7	6 281 996,8	1 174 581,1	123,0
22	Черкаська	4 655 803,3	5 728 452,6	1 072 649,3	123,0
23	Чернівецька	2 862 062,8	3 616 798,8	754 736,0	126,4
24	Чернігівська	4 272 174,9	5 132 407,8	860 232,9	120,1
25	м. Київ	92 417 291,6	102 795 372,0	10 378 080,4	111,2
26	Центральний апарат	1 573,9	2 344,5	770,6	149,0
	Разом	241 752 434,4	281 751 475,2	39 999 040,8	116,5

* Інформація сформована без даних Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та районів Донецької та Луганської областей, які не підконтрольні українській владі

Фактичні загальні видатки Пенсійного фонду України у 2020 році становили 479,3 млрд грн, що на 43,4 млрд грн, або на 10,0%, більше у порівнянні з 2019 роком (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Видатки Пенсійного фонду України у 2016 – 2020 роках, млн грн

На пенсійні виплати спрямовано 466,9 млрд грн, на погашення позики 2019 року – 1,1 млрд грн, видатки на виплату одноразової допомоги в розмірі 8000 грн – 3,6 млрд гривень. Інші видатки – 11,3 млрд грн, із них – 2,4 млрд грн – оплата послуг з виплати та доставки пенсійних виплат (0,5% загальних видатків), 5,3 млрд грн – адміністративні видатки (1,1%) (рис. 2.2). У 2020 році надходженням власних коштів забезпечувались видатки, які фінансувались за рахунок власних коштів на 85,5%, що на 5,7% більше у порівнянні з 2019 роком (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Дані про забезпеченість видатків Пенсійного фонду України власними коштами за 2020 рік*

ВСЬОГО ВИДАТКІВ	Надходження власних коштів	Видатки, які фінансуються за рахунок власних коштів	Відсоток забезпеченості видатків власними коштами	Відсоток забезпеченості загальних видатків
479343,4	281751,2	329500,4	85,5%	58,8%

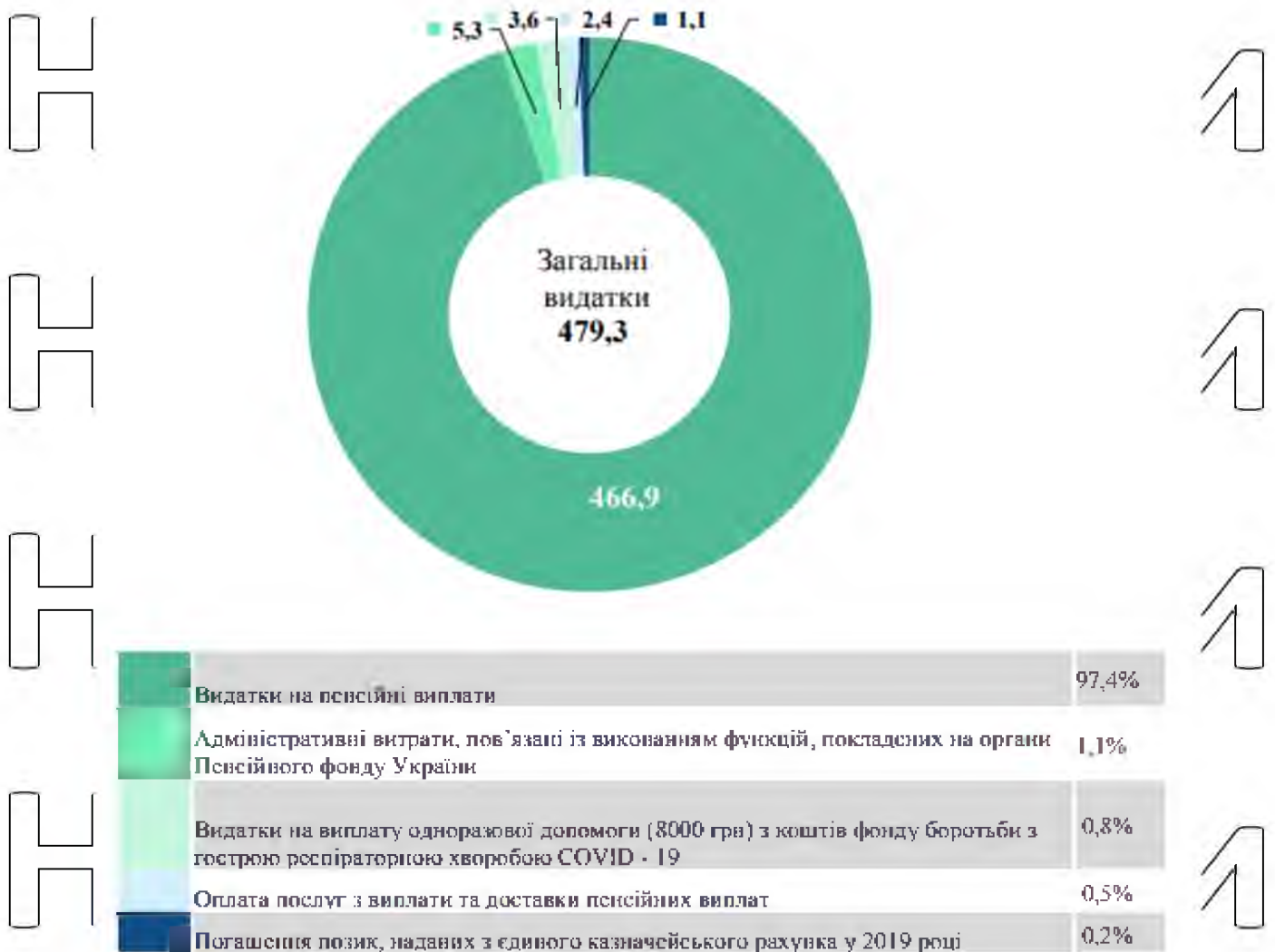

Рис. 2.2. Структура витратів Пенсійного фонду України у 2020 році, млрд грн

У 2020 році видатки на пенсійні виплати становили 466,9 млрд грн (в тому числі на виплату допомоги до пенсії особам, яким виповнилося 80 років відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 01.04.2020 № 251 – 6,5 млрд гривень). Пенсіонерам іноземних держав, які проживають на території України, здійснено виплату пенсій на суму 149,8 млн гривень. За міжнародними зобов'язаннями забезпечено своєчасну виплату пенсій громадянам України, які проживають за кордоном, на суму 154,6 тис. доларів США та 3 160,9 тис. євро.

Адміністративні витрати, пов'язані з виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду України, у 2020 році склали 5 287,7 млн грн, що становить 1,1 % загальних річних доходів Пенсійного

фонду України, та 100,0 % запланованих витрат. У порівнянні з 2019 роком адміністративні витрати в абсолютній сумі зменшилися на 52,1 млн грн (1,0%). У структурі адміністративних витрат частка заробітної плати з нарахуваннями становила 4 454,7 млн грн (84,3%). На придбання товарів і послуг використано 526,8 млн грн (9,9%), оплату комунальних послуг – 93,7 млн грн (1,8%), інші поточні видатки (сплата податків та зборів обов'язкових платежів) – 20,8 млн грн (0,4%) та капітальні витрати (в тому числі придбання комп'ютерної техніки) – 191,7 млн грн (3,6%) (рис. 2.3).

Оплата праці	3 672,8	69,5%
Нарахування на заробітну плату	781,9	14,8%
Придбання товарів, робіт і послуг (окрім комунальних)	526,8	9,9%
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	93,7	1,8%
Капітальні видатки (ремонти та оновлення техніки, обладнання)	191,7	3,6%
Інші поточні видатки (податки, збори, обов'язкові платежі, судовий збір)	20,8	0,4%

Рис. 2.3. Структура адміністративних витрат Пенсійного фонду України у 2020 році, млн грн

Загальна заборгованість зі сплати платежів до Пенсійного фонду України та ЄСБ на 01.01.2021 становила 37,6 млрд грн, у тому числі:

- заборгованість зі сплати ЄСВ (за даними Державної податкової служби України) – 20 7 млрд грн (54,9% загальної суми боргу), з якої заборгованість фізичних осіб-підприємців 11,8 млрд грн;

- з відшкодування пільгових пенсій – 15,5 млрд грн (41,2%);

- з відшкодування наукових пенсій – 0,09 млрд грн (0,3%);

- по фінансових санкціях та пені – 0,5 млрд грн (1,3%);

- з відшкодування регресних вимог – 24,5 млн грн (0,1%);

- недоїмка зі сплати страхових внесків попередніх періодів – 0,8 млрд грн (2,2%) (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Структура заборгованості з платежів до Пенсійного фонду України на 01.01.2021, млн грн

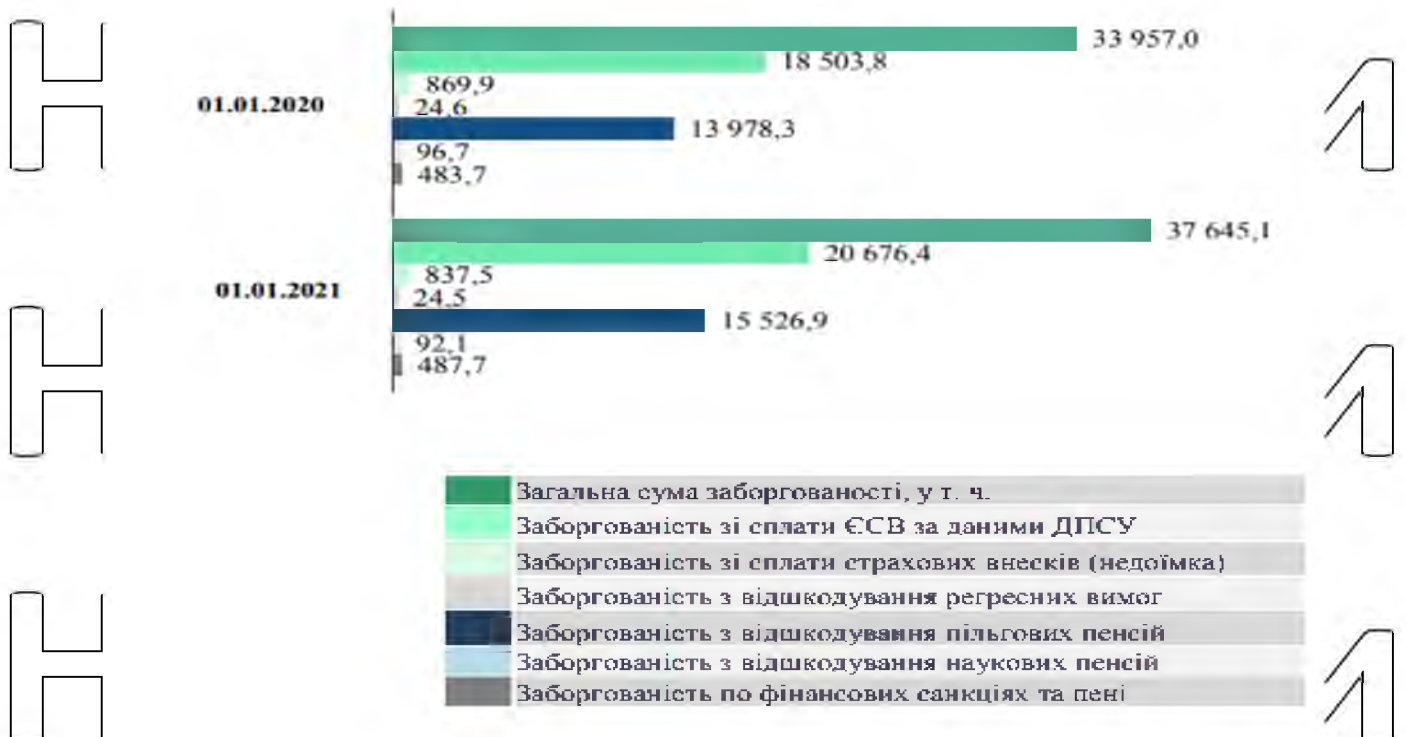

Рис. 2.5. Динаміка заборгованості з платежів до Пенсійного фонду України на 01.01.2021 у порівнянні з 01.01.2020, млн грн

Із загальної суми заборгованості 8,1 млрд грн, або майже 21,5%, це борги підприємств, які перебувають у різних процедурах банкрутства, та платників, у яких відсутні активи для звернення стягнення. Протягом 2020 року загальна заборгованість з платежів до Пенсійного фонду України та ЄСВ зросла на 3,7 млрд грн (10,9%), зокрема борг із відшкодування пільгових пенсій зріс на 1,5 млрд грн, з сплати ЄСВ – на 2,2 млрд грн, у тому числі відбулось зростання заборгованості фізичних осіб-підприємців порівнюючи з 01.01.2020 на 1,8 млрд грн, або 81,3%, загального росту заборгованості з ЄСВ.

Органами Пенсійного фонду України проводилась робота, спрямована на скорочення обсягів заборгованості з платежів. У 2020 році подано позовних заяв до суду про стягнення заборгованості до Пенсійного фонду України на суму 5,2 млрд гривень. Станом на 01.01.2021 в органах державної виконавчої служби перебуває виконавчих документів про стягнення коштів в інтересах органів Пенсійного фонду України на суму 6,2 млрд гривень. У 2020 році стягнуто 0,1 млрд гривень.

2.2. Аналіз системи пенсійного забезпечення в Україні

Одним з пріоритетних напрямів соціальної політики держави в умовах розвитку ринкової глобалізації є удосконалення системи пенсійного забезпечення, оскільки в існуючому вигляді вона не забезпечує належного задоволення потреб пенсіонерів. На майбутній напрямок розвитку української пенсійної системи впливають економічні труднощі, збройний конфлікт, зовнішній тиск з метою дотримання заходів жорсткої економії, міграція, безробіття та постійна неформальність на ринку праці.

На часі, як ніколи, настала потреба в ефективній накопичувальній системі в Україні, оскільки заробітна плата більшості громадян нашої країни знаходиться на недостатньо високому рівні, що вимагає швидкого введення в дію накопичувального пенсійного забезпечення.

Вітчизняна пенсійна система знаходиться на черговому етапі реформування. Сучасний її стан не задовольняє потреби українських пенсіонерів. Солідарна пенсійна система не може повністю забезпечити своїми фінансовими ресурсами навіть поточні потреби пенсіонерів. У зв'язку з цим на потреби Пенсійного фонду України використовуються кошти Державного бюджету України. Така ситуація призводить до необхідності пошуку додаткових фінансових ресурсів у пенсійну сферу. На думку багатьох науковців і експертів, саме запровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування може стати досить потужним фінансовим джерелом поповнення фінансової бази пенсійної сфери і буде сприяти підвищенню доходів громадян пенсійного віку. Протягом останніх років серед експертів ведуться дискусії щодо механізму запровадження другого рівня національної пенсійної системи, формування системи захисту його пенсійних активів, використання відповідних фінансових інститутів. У зв'язку з цим дана тема є актуальною і потребує додаткового вивчення.

У процесі реформування пенсійної системи країни покладають наступні критерії її ефективності: фінансова стійкість, надійність,

соціальна справедливість, достатність тощо. Пенсійна система в існуючому вигляді не забезпечує належного задоволення потреб пенсіонерів. Вона працює в умовах значного фінансового дефіциту та знаходиться на перехідному етапі свого розвитку. Проте остаточного вигляду пенсійна система ще не отримала і перебуває у процесі постійного реформування. Для перебудови сучасної пенсійної системи необхідно удосконалити солідарну систему, втілити ідею накопичувальної пенсії в життя та сприяти розвитку добровільного пенсійного забезпечення.

Сучасний рівень заробітної плати і пенсій в Україні є набагато нижчим, ніж в більшості європейських країн і ще не досяг рівня відповідних міжнародних соціальних стандартів (табл. 2.3). Мінімальна пенсія на 1 січня 2020 року становила 1889 грн. За п'ять останніх років вона зростає на 815 грн. Розмір середньої пенсії за цей період зріс від 1690 грн до 3083 грн, тобто майже у два рази. Проте, якщо перевести українську пенсію у європейську валюту, то це приблизно 100 євро (EUR).

Таблиця 2.3

Динаміка прожиткових мінімумів, мінімальної та середньої заробітних плат та мінімальної пенсії в 2016 – 2022 рр.

Показники	Роки						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Мінімальний прожитковий мінімум для працездатних осіб, грн	1378	1600	1762	1921	2102	2481	2600
Мінімальна заробітна плата, грн	1378	3200	3723	4173	4723	6500	6700
Мінімальний прожитковий мінімум для непрацездатних осіб, грн	1074	1247	1373	1497	1638	1984	2027
Мінімальна пенсія, грн	1074	1247	1452	1669	1889	1934	2680
Середня заробітна плата в країні, грн	5183	7104	8865	9223	10727	14300	13016
Середня пенсія за віком, грн	1690	1809	2957	2648	3083	3867	-
Співвідношення мінімальної заробітної плати та середньої заробітної плати, %	26,5	45,0	42,0	45,2	44,0	45,5	51,5
Співвідношення мінімальної пенсії та мінімальної заробітної плати, %	77,9	39,0	39,0	40,0	40,0	29,75	40,0
Співвідношення мінімальної пенсії та середньої пенсії, %	63,6	68,9	56,8	63,0	61,3	50,0	-
Співвідношення середньої пенсії та середньої заробітної плати, %	32,6	25,5	28,8	28,7	28,7	27,0	-

Якщо аналізувати рівень мінімальної і середньої заробітних плат, то він зростає більшими темпами за останні п'ять років, ніж пенсії. Так мінімальна заробітна плата виросла більш ніж у 3,5 рази, а середня заробітна плата – більше ніж у два рази. Такі тенденції призвели до зниження коефіцієнта заміщення, тобто співвідношення середньої пенсії і середньої заробітної плати – від 32,6% у 2016 році до 28,7% у 2020 році. Це означає, що сучасний розмір середньої пенсії українських пенсіонерів навіть на третину не заміщує середню заробітну плату працюючих громадян. Демографічна криза, яка спостерігається в Україні, також негативно позначається на пенсійному забезпеченні наших громадян. Станом на 1 січня 2020 року зареєстровано 11,3 млн пенсіонерів та 10,6 млн працівників [5]. Така ситуація збільшує навантаження на працездатне населення і на солідарну пенсійну систему. Вона вже не спроможна повністю забезпечити пенсійні виплати за рахунок коштів Пенсійного фонду і вимушена залучати кошти Державного бюджету.

На 01.01.2021 на обліку в Пенсійному фонді України перебувало 11 131,0 тис. пенсіонерів, що на 203,8 тис. осіб менше у порівнянні з попереднім роком станом на 01.01.2020 (рис. 2.6)

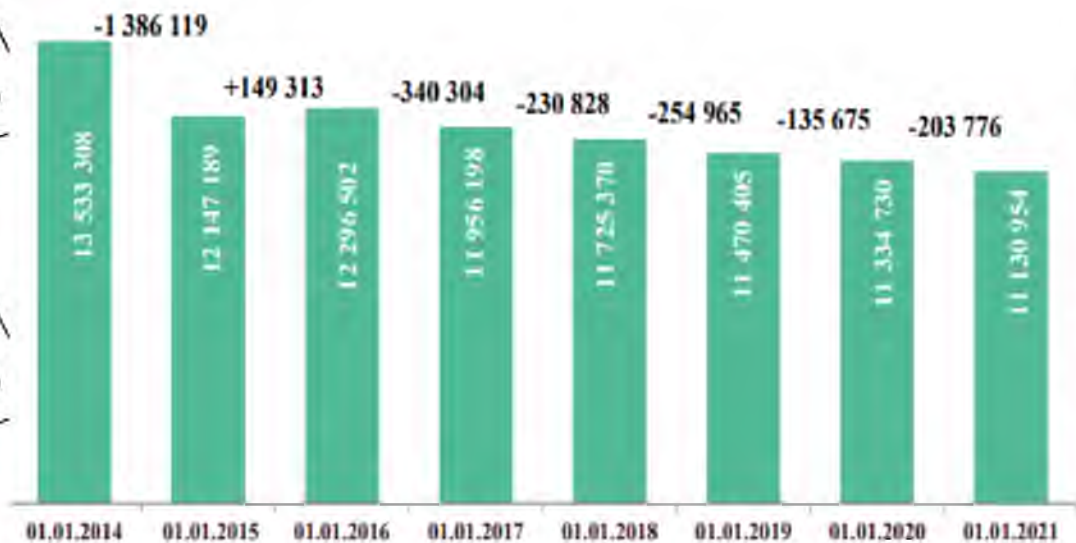

Рис. 2.6. Динаміка чисельності пенсіонерів, осіб

Із загальної чисельності пенсіонерів отримують пенсії 6 845,6 тис. жінок (61,5%) та 4 285,4 тис. чоловіків (38,5%) (рис. 2.7).

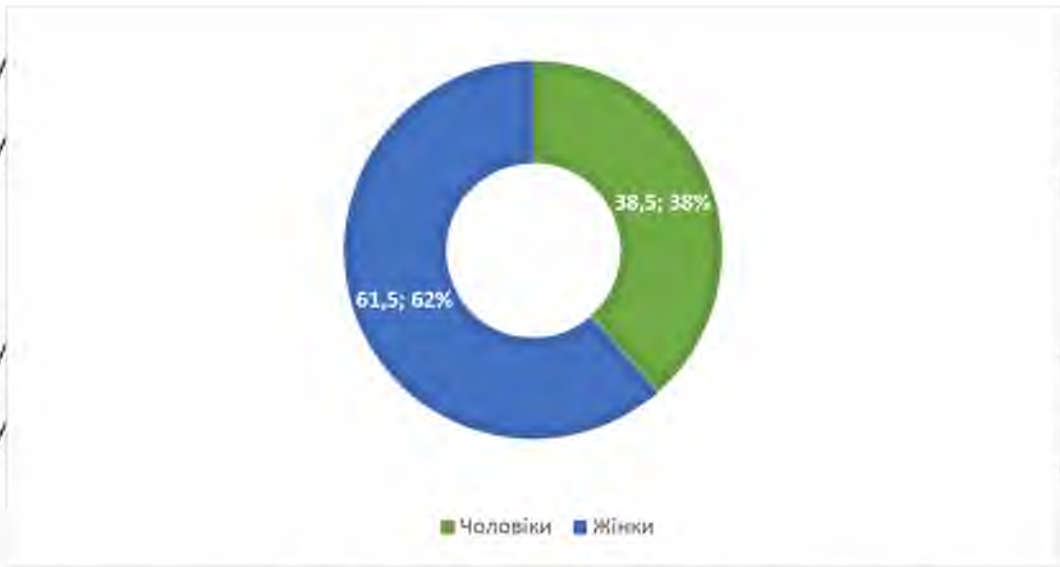

Рис. 2.7. Розподіл чисельності пенсіонерів за статтю

Середній розмір пенсії на 01.01.2021 становив 3 507,51 грн, що на 424,53 грн, або 13,8%, більше ніж на 01.01.2020. Мінімальна пенсія за віком зростає з 1 638,00 грн на 01.01.2020 до 1 769,00 грн на 01.01.2021 (рис. 2.8).

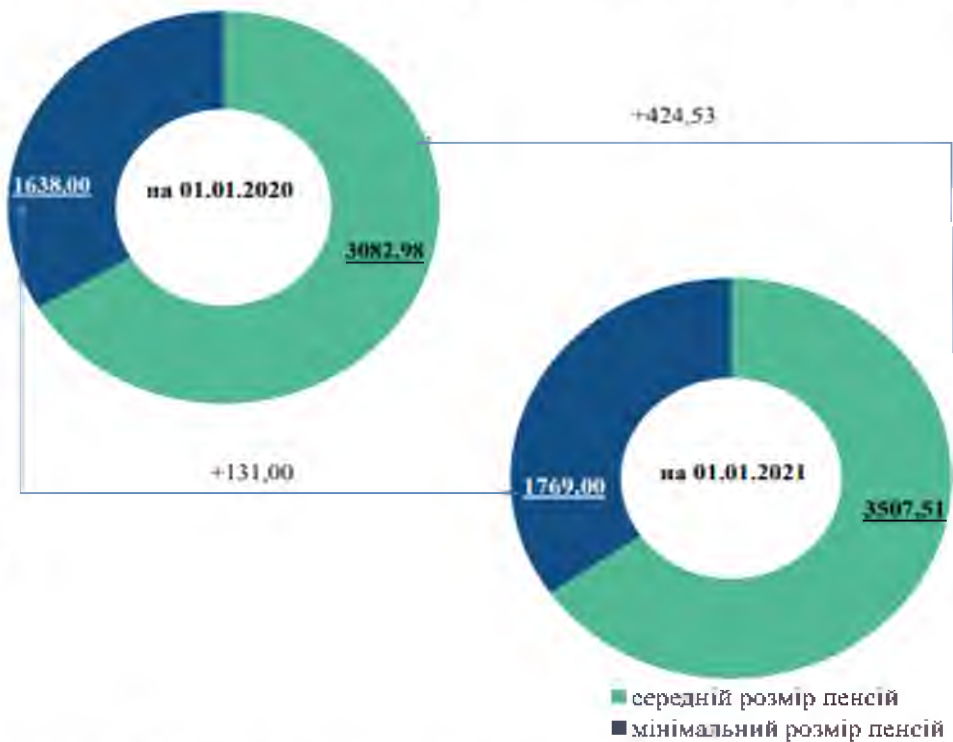

Рис. 2.8. Динаміка середнього та мінімального розміру пенсійних виплат, грн

Середній розмір пенсії по регіонах України на 01.01.2021 становив від 2753,72 грн у Тернопільській області до 4769,6 грн у м. Київ (рис. 2.9).

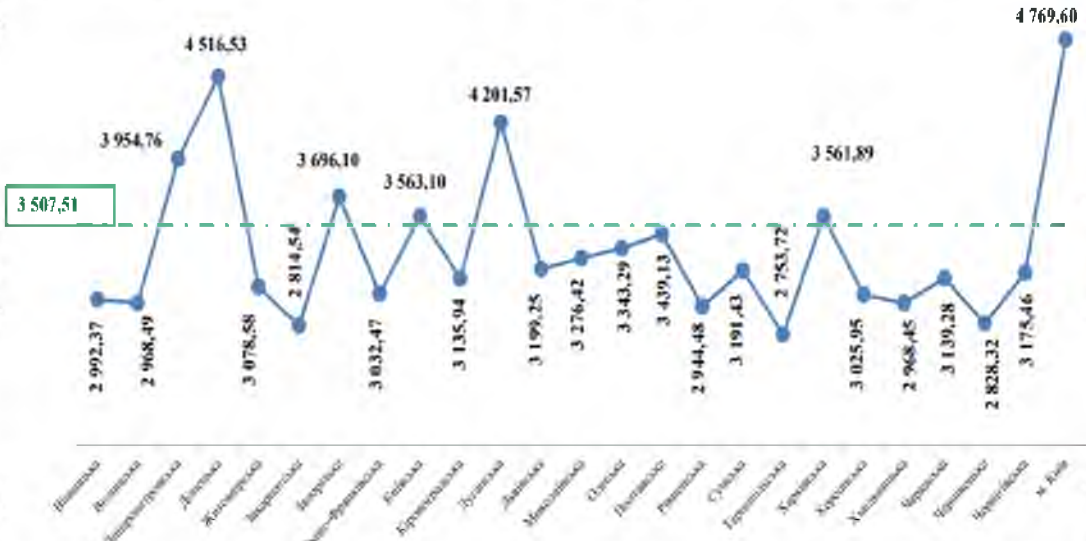
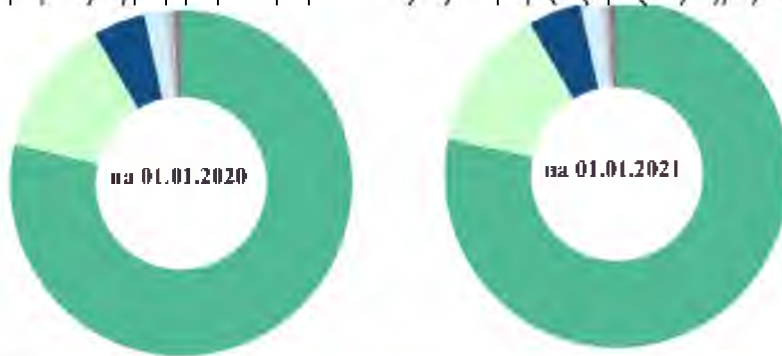

Рис. 2.9. Середній розмір призначеної пенсійної виплати у розрізі регіонів станом на 01.01.2021*, грн

За видами призначених пенсій та їх розмірами розподіл наступний (рис. 2.10)

Розподіл по видах пенсій	на 01.01.2020		на 01.01.2021	
	чисельність, осіб	середній розмір пенсії, грн	чисельність, осіб	середній розмір пенсії, грн
за віком	8 534 558	3 064,77	8 330 485	3 538,97
по інвалідності	1 405 704	2 480,41	1 426 553	2 679,45
у зв'язку з втратою годувальника	539 097	2 699,70	531 84	3 012,50
за вислугу років	220 594	2 841,74	214 304	3 205,53
соціальні пенсії	77 632	1 644,25	72 843	1 786,06
довічне грошове утримання суддів	3 378	45 874,27	3 538	67 961,39
ЗАГАЛЬНА ПО УКРАЇНІ	10 780 963	2 968,95	10 579 572	3 399,33

Рис. 2.10. Пенсії за видами та їх розмірами

Пенсійні виплати в розмірі від 2 001 грн до 3 000 грн отримували 4 588,9 тис. осіб (41,2%), та від 3 001 грн до 4 000 грн – 2 126,1 тис. осіб (19,1%).

2.3. Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів

У сучасних умовах майже у всіх економічно розвинутих країнах запроваджене багаторівневе пенсійне забезпечення, яке містить солідарну систему, обов'язкове накопичення та добровільне забезпечення пенсійних коштів. Система недержавного пенсійного забезпечення – це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, що базується на засадах доброї вільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного страхування пенсійних виплат [34].

Основними суб'єктами недержавного пенсійного страхування є недержавні пенсійні фонди (НПФ), які, відповідно до Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення", функціонують у формі трьохрівневої системи пенсійного забезпечення.

НПФ не бере участі в укладанні пенсійних контрактів, ця функція належить адміністратору, виконавчому органу, який від імені НПФ укладає пенсійні контракти, проводить персоналізований облік учасників фонду та забезпечує здійснення виплат учасникам.

Однією із головних функцій НПФ є мобілізація фінансових ресурсів, перебудова їх у інвестиційний капітал та виконання своїх зобов'язань перед учасниками фонду. Фінансові ресурси фонду формуються у вигляді портфеля активів та пасивів.

Результатом проведеного аналізу фінансової звітності і законодавчої бази щодо формування пасивів і використання активів недержавних пенсійних фондів в Україні є сформована структура фінансових ресурсів.

До активів НПФ належать: активи в грошових коштах, активи в цінних паперах, інші активи згідно із законодавством. Для того, щоб оцінити сучасний стан недержавного пенсійного забезпечення України, визначити проблеми та перспективи їх функціонування, необхідно проаналізувати динаміку загальних показників, що характеризують НПФ.

Станом на 15.04.2020 р. у Державному реєстрі фінансових установ зареєстровано 63 НПФ та 22 адміністратори НПФ. При цьому більшу частку займають НПФ відкритої форми – 52 фонди, що становить 82,5% від загальної суми, в той час як корпоративних фондів нараховується 5 фондів – 8%, а професійних – 6 фондів, що становить – 9,5%. Також у реєстрі знаходиться інформація про 1 одноособного засновника, що прийняв рішення про самостійне здійснення адміністрування створеного ним корпоративного недержавного пенсійного фонду. Динаміка кількості НПФ та адміністраторів НПФ протягом 2015 – 2019 років показана у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Динаміка кількості недержавних пенсійних фондів та адміністраторів недержавних пенсійних фондів протягом 2016–2020 рр.

Показник	Роки					Темп приросту 2020 у порівнянні з 2015,%
	2016	2017	2018	2019	2020	
Кількість НПФ	94	64	62	62	63	-33,0
Кількість адміністраторів НПФ	30	23	23	23	22	-26,7

Джерело: розроблено авторами на основі [20].

Якщо порівняти дані 2016 р. та 2017 р., то можна побачити стрімке зменшення кількості НПФ, що спричинене комплексною незадовільною економічною та політичною ситуацією в країні, та, зокрема, складним становищем на ринку соціальних послуг.

Проте за останні 4 роки ситуація стабілізувалася – кількість НПФ тримається у межах від 64 до 62. Аналогічна ситуація спостерігається і у динаміці кількості адміністраторів НПФ: з 2016 р. по 2017 р. їх кількість

зменшилась приблизно на 23%. Таке скорочення безпосередньо пов'язане зі зменшенням числа НПФ. З 2017 р. по 2019 р. адміністраторів налічувалось 23 особи, а у 2020 р. — 22 особи. Таким чином скорочення

НПФ та адміністраторів є наслідком зростання конкуренції та необізнаності населення, як потенційних учасників фондів. Попри зменшення кількості НПФ присутня тенденція збільшення учасників та вкладників.

Станом на 30.09.2018 р. кількість вкладників становить 59,9 тис.,

(юридичні особи — 1,8 тисячі вкладників, фізичні особи — 58,1 тисячі

вкладників). Кількість вкладників станом на 31.03.2020 р. збільшилася порівняно з аналогічним періодом 2019 року на 28,4% (18,4 тис. вкладників) та станом на 31.03.2019 р. порівняно з аналогічним періодом

2018 року кількість вкладників збільшилася на 18,6% (10,2 тис.

вкладників). Важливо зазначати, що станом на 31.03.2020 року переважну

більшість учасників НПФ становили особи віком від 25 до 50 років, а саме 56,7%, та особи вікової групи від 50 до 60 років, що становили 25,7%. У той час, як частка учасників НПФ вікової групи старше 60 років становила

16,8%, вікової групи до 25 років — 0,8%. Суттєвим є те, що обсяги

пенсійних виплат є одним із вирішальних чинників у функціонуванні недержавних пенсійних фондів: при збільшенні укладених контрактів і, відповідно, учасників, збільшуються обсяг внесків у НПФ.

У 2019 році сума внесків збільшилась на 148,4 млн грн у порівнянні із 2018 роком, хоча у 2017 році пенсійні внески зменшились на 8,5 млн грн у порівнянні відповідно з 2018 роком.

У 2019 році більше 90% внесків складають внески від юридичних осіб — 1 103,1 млн грн. Збільшення пенсійних внесків до НПФ підвищує доходи НПФ, які у майбутньому приймають форму інвестиційного чи

позикового капіталу. Динаміка основних показників НПФ зображена на рисунках 2.11 та 2.12.

Великою економічною проблемою та загрозою для фінансової безпеки країни є загальний борг, що, безумовно, впливає і на пенсійну систему. Слід зазначити, що в Україні 2004 року відбувається реформування пенсійної системи, суть якої полягає у встановленні прямої залежності розміру майбутніх пенсійних виплат безпосередньо від кожної працюючої людини. Тобто це є можливість самостійного забезпечення достатнього рівня доходу після виходу на державну пенсію.

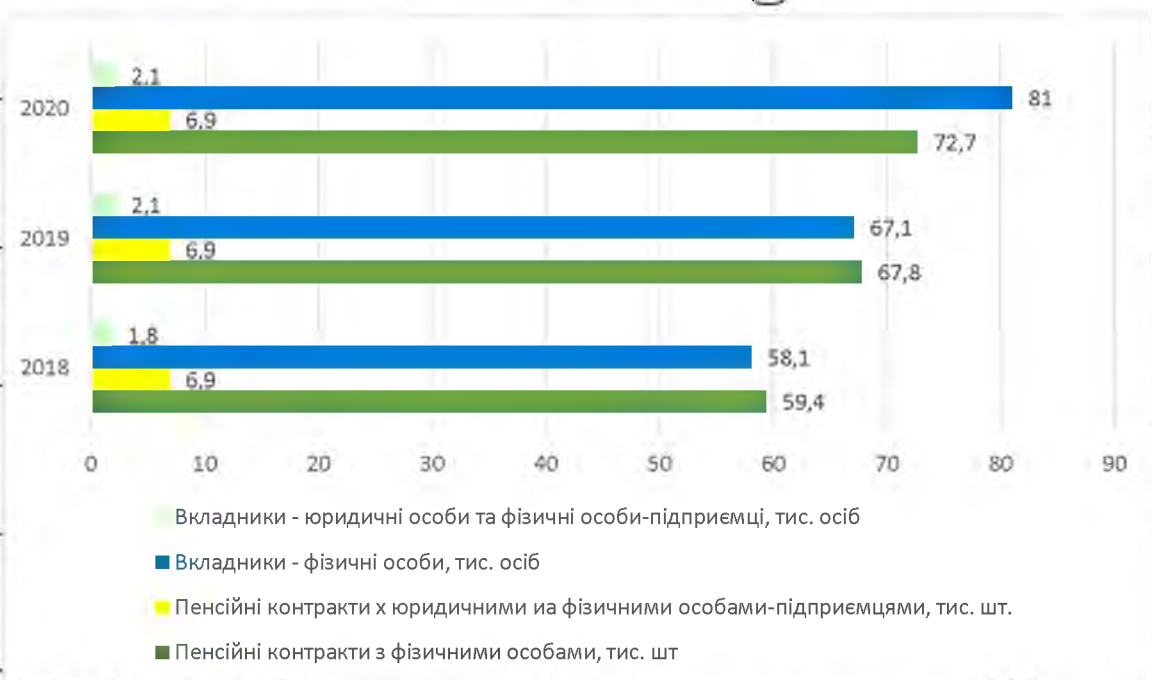

Рис. 2.11. Динаміка кількості укладених пенсійних контрактів та кількості вкладників на 2018—2020 роки. Джерело: розроблено авторами на основі [61, с. 4].

Доцільно виділити ряд внутрішніх та зовнішніх проблем діяльності НПФ. До найсуттєвіших зовнішніх проблем варто віднести нестабільне політичне та макроекономічне становище держави і як результат – низький рівень доходів та добробуту громадян України; низький рівень довіри до НПФ; недостатній рівень розвитку фондового ринку України; недосконале нормативно-правове забезпечення функціонування фондів; високі ризики у інвестуванні активів фондів. Зовнішні проблеми не

можливо усунути локальними діями, адже для їх вирішення потрібно вживати комплексних заходів на загальнодержавному рівні.

Дуже важливим є збереження стабільності у функціонуванні накопичувальної системи третього рівня, а це неможливо без забезпечення стабільності пенсійної системи в цілому. Саме це і є однією з найсуттєвіших проблем на сьогодні. Серед внутрішніх проблем переважає брак компетентного персоналу в управлінні активами фондів, недостатня кількість кваліфікованих працівників в цілому та обмежений інструментарій у сфері аналізу ризиків інвестування пенсійних активів фондів. Фінансова стабільність пенсійної системи залежить від низки факторів: тарифу страхових внесків або нарахування на фонд оплати праці (соціального податку), демографічного навантаження на працюючу частину населення, співвідношення середньомісячного розміру пенсії до середньомісячного розміру заробітної плати, наявності фінансових ресурсів у фондах пенсійної системи та стану економічного клімату країни загалом.

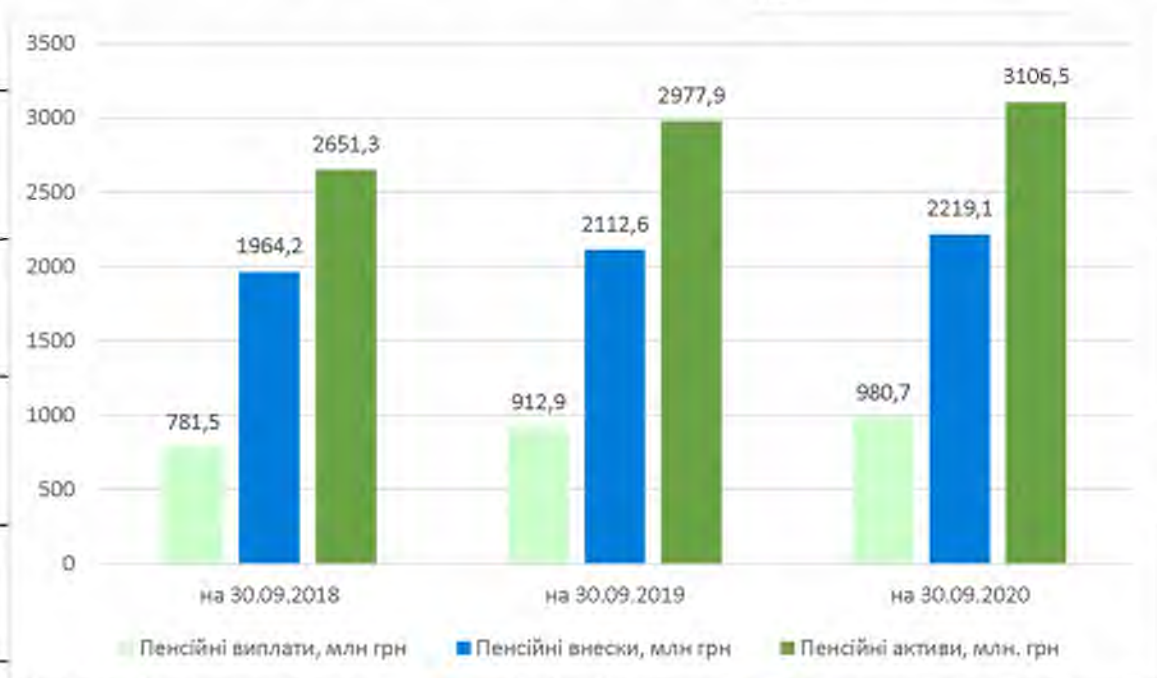

Рис. 2.12. Динаміка основних показників НІФ в 2018 по 2020 роки

Джерело: [61, с. 2]

Процес впровадження в життя державної накопичувальної пенсійної системи гальмує розвиток НПФ. Ще однією проблемою є практична відсутність структуризації відносин і відповідності між самими НПФ.

Сфера недержавного пенсійного страхування при досить не масштабних охопленнях насправді є дуже перспективним та широким простором для співпраці людей зі спільними цілями.

Створення єдиних баз даних, єдиних визначальних показників дасть можливість учасникам фондів порівнювати НПФ, прозоро слідкувати за їх діяльністю, що безумовно підвищить рівень довіри до НПФ, який є

необхідним для належного їх функціонування. Варто відзначити, що вже є позитивні кроки для вирішення проблем цього типу. Зокрема, з лютого 2020 року розпочала свою роботу Всеукраїнська асоціація недержавних

пенсійних фондів (далі - Асоціація). Асоціація визначає свою основну

місію: "Сприяння побудові та розвитку надійної системи накопичувального пенсійного забезпечення в інтересах своїх вкладників та учасників недержавних пенсійних фондів, ефективне вирішення завдань недержавного пенсійного забезпечення з метою підвищення рівня економічного добробуту та соціальної захищеності пенсіонерів України

[54]. Ефективне функціонування Асоціації може вирішити одну з основних проблем третьої ланки накопичувальної системи – низький рівень довіри та недостатня обізнаність населення. Проблемою також часто стає

неефективна інвестиційна діяльність фондів, що спричинена, зокрема, недосконалості законодавству. Слід приділити увагу й збільшенню

пропозиції якісних інструментів інвестування для пенсійних фондів, а саме: дозволити підвищити частку акцій в портфелі НПФ до 60%, а також купувати пенсійним фондам цінні папери інститутів спільного

інвестування. Україна зробила певний прогрес: зараз вона знаходиться на

стадії переходу від солідарної пенсійної системи до накопичувальної.

Проте велика частина працівників вищих державних інституцій продовжує вдосконалення вже неактуальних аспектів пенсійного забезпечення.

Суттєвою проблемою є низький ступінь обізнаності та поширення фінансових послуг серед населення України. Громадяни зовсім не звертають увагу на сучасні фінансові інструменти, не бачать перспектив у інвестуванні в недержавні пенсійні чи інвестиційні фонди. Причиною цього може бути недовіра до фінансових інституцій чи брак коштів для інвестування, а бо ж взагалі відсутність розуміння роботи фінансового сектору. Тому завданням держави у цьому випадку є організація заходів щодо ознайомлення громадян із спектром можливостей у інвестиційній діяльності, у тому числі, у перевагах користування послугами недержавних пенсійних фондів та інвестування в них. Наступною проблемою є нестача висококваліфікованих працівників у фондах. Некомпетентним спеціалістам властиво часто приймати нерациональні рішення, робити похибки у своїй роботі, використовувати своє службове становище у власних цілях, проводити різноманітні незаконні, корупційні схеми, що збільшує ризики неефективних інвестицій пенсійних активів, створення розбіжностей у інтересах фондів та клієнтів, знижує довіру до фондів тощо. НПФ забезпечують механізм мобілізації фінансових ресурсів, забезпечують їх рух у пенсійній системі та формують певний інвестиційний потенціал для внутрішньої економіки країни.

Позитивним наслідком запровадження накопичувальної пенсійної системи є перенесення основних грошових потоків на другий та третій рівні. У сьогоднішніх умовах основні обов'язкові внески та виплати здійснюються фізичними особами або їх працевластачами через перший рівень пенсійної системи. У зв'язку з високими ставками внесків роботодавці все частіше надають перевагу приховувати справжні цифри фонду оплати праці, пропонуючи заробітну плату "в конвертах". Результатом таких дій стає утворення дефіциту бюджету Пенсійного фонду, тобто виникає необхідність компенсування браку коштів на виплату пенсій за рахунок Державного бюджету України.

Державного бюджету України.

Налагодження роботи другого і третього рівня пенсійної системи і є вирішенням цієї проблеми. НПФ ризикують отримати нижчий від запланованого інвестиційний дохід через зміну вартості активів у порівнянні з вартістю пасивів. Саме тому необхідно розробити належний стратегічний інструментарій НПФ і розробити наступні вимоги щодо окремих інструментів інвестування:

- забезпечення (в різних формах) зобов'язань емітента за цінними паперами щодо гарантування повернення інвестованих пенсійних коштів;

- установлення доходу за фінансовим інструментом за ставкою, що враховує рівень інфляції або зміну курсу національної валюти щодо гарантування дохідності за окремими інвестиційними інструментами;

- наявність зобов'язань емітента або його пов'язаної особи щодо обов'язкового викупу цінних паперів взагалі або за певних обставин у частині підтримання ліквідності окремих інвестиційних інструментів.

Отже, основними шляхами вдосконалення роботи НПФ є:

- вдосконалення законодавчої бази на основі вже отриманого досвіду роботи НПФ та прикладу інших країн;

- досягнення оптимального для учасників фондів співвідношення між рівнями ризиків і прибутковістю в інвестиційних портфелях НПФ – шляхом внесення урядових змін до регуляторної бази в рамках ширшої програми розвитку ринків капіталу та підвищення рівня управління інвестиційним портфелем фонду, завдяки запровадженню в законодавстві загальних положень про управління ризиками та накладенню обмежень на частки акціонерного капіталу, які може утримувати НПФ;

- підтримка функціонування Всеукраїнської асоціації недержавних пенсійних фондів, зокрема, у виконанні принципів прозорості, професійності, відповідальності, рівності та ефективності;

- організація заходів та освітніх програм для збільшення активів фондів та підвищення обізнаності населення у сфері недержавного пенсійного забезпечення;

- створення єдиного органу контролю за діяльністю основних суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення;

- запровадити податкове стимулювання вкладень у довгі активи, пріоритетні види економічної діяльності і регіони;

- захистити інтереси осіб, які залучені до спільного інвестування, створити необхідні фонди гарантування;

- використовувати маркетинговий підхід до клієнтів різних фінансових установ, створити єдину інформаційну базу даних з вивченням

потенційного споживача інвестиційних і пенсійних послуг тощо [36].

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Реформування накопичувальної складової державного пенсійного забезпечення

У сучасному світі накопичувальне державне пенсійне забезпечення захищає від соціальних ризиків, а періодичні фінансові кризи посилюють

увагу тих країн, які активно проводять пенсійні реформи. Накопичувальне державне пенсійне забезпечення базується на засадах накопичення коштів у спеціальному накопичувальному фонді.

В Україні ведуться тривалий час дискусії щодо доцільності запровадження відповідного механізму накопичувального пенсійного

забезпечення. Вважаємо, що запровадження в Україні накопичувального пенсійного забезпечення має, найперше, вплив на економічну безпеку

держави – посилює її міць, мінімізує соціальні ризики, формує додатковий інвестиційний ресурс, що є стратегічно важливим для національної

економіки та Української держави. Для доведення цього, розкриємо механізм функціонування накопичувального пенсійного забезпечення.

який закладено у низці вітчизняних законодавчих та нормативно-правових документах [76]

1. Накопичувальний фонд створюється Пенсійним фондом як цільовий позабюджетний фонд. Управління Накопичувальним фондом здійснює виконавча дирекція Пенсійного фонду. Рахунки Накопичувального фонду відкриваються виконавчою дирекцією Пенсійного фонду в зберігачі.

2. У Накопичувальному фонді створюється Рада, що формується 14 особами, які на пропорційній основі призначаються Президентом України та Верховною Радою України. Члени Ради Накопичувального фонду здійснюють повноваження на громадських засадах. Строк повноважень членів Ради Накопичувального фонду становить шість років.

3. Учасниками накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення є особи, яким на дату запровадження перерахування страхових внесків виповнилося не більше 35 років. Водночас учасник накопичувального пенсійного забезпечення, який сплачує (за якого сплачують) страхові внески має право спрямувати такі внески до недержавного пенсійного фонду – суб'єкта другого рівня системи пенсійного забезпечення.

4. Джерелами формування коштів накопичувального пенсійного забезпечення є:

– страхові внески до накопичувальної системи пенсійного забезпечення;

– інвестиційний дохід, що утворюється в результаті розміщення та інвестування – коштів накопичувальної системи;

– суми пені, сплаченої страхувальником за несвоєчасне перерахування сум страхових внесків на рахунок для другого рівня системи пенсійного забезпечення. Страхові внески до Накопичувального пенсійного фонду є складовою частиною єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, сплаченого

учасниками накопичувальної системи пенсійного страхування, і підлягають спрямуванню до Накопичувального пенсійного фонду в таких розмірах: у рік запровадження перерахування – 2% бази нарахування єдиного внеску з поступовим збільшення (1% щорічно) до досягнення 7% значення. Тобто передбачене покрокове збільшення відсотків відрахувань.

Паралельно з цим буде зменшуватися розмір нарахувань на заробітну плату, яку плагить роботодавець за кожного найманого працівника до Пенсійного фонду.

5. Інвестувати пенсійні внески Накопичувальний фонд може у цінні

папери та активи, не заборонені законодавством. Зокрема, пенсійні активи у цінних паперах складаються з [76]

1) цінних паперів, погашення та отримання доходу за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України;

2) акцій, які пройшли лістинг, перебувають в обігу на фондовій біржі, що відповідає вимогам, встановленим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;

3) цінних паперів, погашення та отримання доходу за якими гарантовано урядами іноземних держав;

4) облігацій іноземних емітентів з інвестиційним рейтингом класу А або вище за шкалою, встановленою рейтинговими компаніями Standard and Poor's, Moody's або Fitch;

5) акцій іноземних емітентів, що перебувають в обігу на організованих фондових ринках та пройшли лістинг на одній з таких фондових бірж.

Управління пенсійними активами здійснюється компаніями з управління активами, визначеними Радою Накопичувального фонду за результатами конкурсу. Компанії з управління активами обираються на п'ять років з можливістю продовження строку дії договору до двох років шляхом щорічного продовження цього строку за рішенням Ради Накопичувального фонду.

До основних повноважень компанії з управління активами належить управління та інвестування пенсійних активів згідно з основними напрямками інвестиційної політики та нормативами інвестування коштів Накопичувального фонду та умовами договору.

Основні напрями інвестиційної політики та нормативи інвестування пенсійних активів накопичувального пенсійного забезпечення затверджує щороку Рада Накопичувального фонду. Вони обов'язкові для застосування Пенсійним фондом, компаніями з управління активами та зберігачем та підлягають обов'язковому опублікуванню. Передбачено, що нормативи інвестування пенсійних активів накопичувального пенсійного забезпечення є конфіденційним документом. Повний текст нормативів інвестування пенсійних активів зберігається в Пенсійному фонді та надається зберігачу.

Водночас, інформація про стан пенсійних активів надається та оприлюднюється виконавчою дирекцією Пенсійного фонду кількома шляхами: щоквартального офіційного оприлюднення; оприлюднення в електронних засобах масової інформації; подання звітності до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Кошти накопичувального пенсійного забезпечення мають використовуватися для [97]:

- 1) інвестування з метою отримання інвестиційного доходу на користь учасників накопичувальної системи пенсійного забезпечення;
- 2) оплати договорів страхування довічних пенсій або здійснення одноразових виплат;
- 3) оплати послуг компаній з управління активами Накопичувального фонду або відповідного недержавного пенсійного фонду – суб'єкта другого рівня системи пенсійного забезпечення;
- 4) оплати послуг зберігача Накопичувального фонду або відповідного недержавного пенсійного фонду – суб'єкта другого рівня системи пенсійного забезпечення;

5) оплати послуг з проведення планової аудиторської перевірки Накопичувального фонду або недержавного пенсійного фонду – суб'єкта другого рівня системи пенсійного забезпечення;

6) оплати послуг радника з інвестиційних питань;

7) оплати послуг виконавчої дирекції Пенсійного фонду з адміністрування Накопичувального фонду.

6. Обрання компаній з управління активами, радника з інвестиційних питань, зберігача та аудитора Накопичувального фонду здійснюється на конкурсній основі.

Кошти Накопичувального фонду обслуговуються лише одним зберігачем. Зберігач зобов'язаний забезпечити відокремлене зберігання та окремий облік коштів Накопичувального фонду, що інвестуються кожною

з компаній з управління активами та пенсійних активів у цінних паперах,

які перебувають у їх управлінні. Управління пенсійними активами

Накопичувального фонду здійснюється компаніями з управління активами.

7. За умовами накопичувального пенсійного забезпечення її учасник може отримати [76]: – довічну пенсію (її видами є довічна пенсія з

установленим періодом, довічна обумовлена пенсія, довічна пенсія

подружжя); – одноразову виплату.

На нашу думку, довічна пенсія є аналогічною пенсією, що виплачується у загальнообов'язковому державному пенсійному

забезпеченні. Виплата такої пенсії буде здійснюватися страховою

компанією, обраною учасником накопичувального пенсійного

забезпечення. Щоб отримати таку пенсію, після досягнення пенсійного

віку учасник має укласти договір страхування довічної пенсії зі страховою

компанією. Про це необхідно буде повідомити Пенсійний фонд (або

адміністратора недержавного пенсійного фонду) про обрану страхову

компанію.

Відповідно до діючого вітчизняного пенсійного законодавства,

загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення полягає в

тому, що частина внесків до Пенсійного фонду України буде спрямована в державний Накопичувальний пенсійний фонд України. Внески будуть мати персоналізований характер і враховуватися на індивідуальних пенсійних рахунках. Кошти Накопичувального фонду будуть інвестуватися в економіку України з метою захисту їх від інфляції, одержання інвестиційного доходу, забезпечення потреб держави в джерелах фінансування довгострокових інвестиційних проектів, що сприятиме економічному зростанню країни [76].

Серед фахівців і науковців вже тривалий період ведуться дискусії щодо практичного використання накопичувальних пенсійних програм. Деякі з них вважають, що для запровадження і розвитку накопичувальних складових пенсійної системи необхідно:

- уточнення умов запровадження II рівня (у т.ч. розмір внеску, оцінювання величини одного року стажу в солідарній системі для учасників дворівневої системи тощо);
- передачі Пенсійному фонду України функцій збирання й адміністрування коштів II рівня пенсійної системи, ведення системи єдиних пенсійних рахунків;
- забезпечення можливості залучення приватних компаній для управління активами й спрямування внесків II рівня до недержавних пенсійних фондів за бажанням і вибором застрахованих осіб;
- забезпечення виплат дострокових (підвищених) пенсій для особливих категорій професій, пов'язаних з ризиком для життя, за рахунок запровадження корпоративних (професійних) пенсійних схем;
- диверсифікованість схем приватного недержавного пенсійного страхування [62, с. 81].

Щоб накопичувальна система почала ефективно функціонувати, в сучасних реаліях для всіх громадян потрібно створити алгоритм: хто платить, скільки відсотків потрібно сплачувати із заробітної плати, зробити відповідні розрахунки, чи це буде зручно людині. Більшість

науковців дотримуються думки, що для запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи потрібно мати ринок, куди можна інвестувати її пенсійні кошти. Це пов'язано з тим, що пенсійні накопичувальні програми мають «довгі гроші», тобто збереження, які можна використовувати на фондовому ринку.

На сьогодні в Україні такого ринку фактично немає. Був прийнятий законопроект, за яким контроль за діяльністю недержавних пенсійних фондів покладено на Комісію з цінних паперів фондового ринку. Це, вірогідно, перші кроки, про які можна сказати, що якщо будемо працювати в цьому напрямку ефективно, то за якийсь період часу зможемо запровадити і накопичувальну систему в повній мірі [48, с. 347].

Сучасні підходи до запровадження загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення відображаються у розробці нових законодавчих документів. Так, законопроектом 2683 передбачається створення Пенсійного казначейства, яке є юридичною особою публічного права, створюється Кабінетом Міністрів України та функціонує в організаційно-правовій формі установи, яка не має на меті отримання прибутку. Кабінет Міністрів України передає Пенсійному казначейству грошові кошти та майно для забезпечення його створення та початку функціонування.

Для забезпечення управління та здійснення контролю за поточною діяльністю Пенсійного казначейства утворюється Рада Пенсійного казначейства. До складу Ради Пенсійного казначейства входять п'ять осіб, які призначаються шляхом обрання за результатами конкурсу [39]. Прогнозні розрахунки, які відображені у пояснювальній записці до даного законопроекту, показують потужну фінансову базу другого рівня вітчизняної пенсійної системи (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Прогноз впливу запровадження загальнообов'язкового
накопичувального пенсійного забезпечення для учасників
(макроекономічні показники)

Показники	Рік			
	2025	2030	2040	2050
Чисельність платників внесків, тис. осіб	10571	9977	9246	7928
Фінансові показники у цінах 2020 року, млн грн				
Накопичувальні внески	48534	105301	261506	448192
Накопичені активи працівників	49135	616442	2738283	6599192
Активи пенсіонерів	-	26439	408333	1936000
Фінансові показники у % до ВВП				
Накопичувальні внески	0,09	1,2	1,8	2,2
Накопичені активи працівників	0,09	6,9	18,6	34,9
Активи пенсіонерів	-	0,6	5,0	14,2

У перспективі система загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування може забезпечувати національну економіку значними фінансовими ресурсами. Їх, при розвинутому фінансовому ринку, можна буде інвестувати у різноманітні державні проекти.

Обов'язкова накопичувальна складова пенсійної системи дасть змогу

втілити в життя такі важливі питання, як:

– посилити зацікавленість громадян та їхніх роботодавців у сплаті пенсійних внесків;

– зменшити «податковий тиск» на роботодавців за рахунок перерахування частини обов'язкових пенсійних внесків до Накопичувального фонду, який перераховувати із заробітку працівника;

– успадковувати кошти, обліковані на персональному пенсійному накопичувальному рахунку, спадкоємцями застрахованої особи;

– втілити в життя потужне джерело інвестиційних ресурсів для зростання національної економіки, що сприятиме розвитку національного фондового ринку завдяки здійсненню інвестицій в економіку країни за рахунок коштів накопичувального фонду;

– спростити ризики виплат низьких розмірів пенсій між першим та другим рівнями пенсійної системи;

– зробити більш ефективним управління системою пенсійного забезпечення за рахунок надання недержавним компаніям, функції управління пенсійними активами [76, с. 86].

3.2. Розробка концепції розвитку пенсійного забезпечення

Відповідно до Концепції Державної цільової економічної програми модернізації ринків капіталу в Україні [9] проведення інституційної реформи ринків капіталу включає, зокрема, підвищення ролі недержавних пенсійних фондів в акумуляції сукупних національних накопичень та їх спрямування в реальний сектор економіки.

Для цього необхідне внесення змін до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» щодо розширення переліку об'єктів і нормативів інвестування пенсійних коштів, удосконалення порядку розподілу інвестиційного прибутку.

Для розвитку фінансових інструментів, підвищення їхньої надійності та інвестиційної привабливості в Концепції передбачається випуск спеціальних довгострокових державних облігацій зі строками погашення 10 і більше років та плаваючою купонною ставкою для розміщення в них коштів із накопичувальної пенсійної системи.

У Концепції також зазначається, що для збільшення обсягів спрямування грошових заощаджень населення і коштів із накопичувальної пенсійної системи в реальний сектор економіки потрібно прискорити запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, професійної пенсійної системи і програми сплати пенсійних внесків до недержавного пенсійного фонду працівників бюджетних установ, що дасть можливість створити потужне джерело фінансових інвестицій у розвиток економіки, забезпечити

виконання відповідних державних і муніципальних програм. Концепція розвитку внутрішнього ринку державних цінних паперів України [12] конкретизує заходи щодо поліпшення пропозиції державних цінних паперів, підвищення їхньої ліквідності, а також підвищення передбачуваності та прозорості державних запозичень.

Зокрема, Концепцією передбачається здійснення емісії облігацій внутрішньої державної позики тільки для інвестування пенсійних активів, сформованих у системі накопичувального пенсійного забезпечення, дохідність яких ураховує рівень інфляції.

Мета Концепції захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні полягає в посиленні захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг, у тому числі учасників недержавних пенсійних фондів, зміцненні довіри населення до фінансових установ [10].

Передбачається поетапна реалізація Концепції. На першому етапі планується [10]:

- адаптація положень щодо порядку та умов надання роздрібних фінансових послуг до законодавства Європейського Союзу;

- перехід небанківських фінансових установ на Міжнародні стандарти фінансової звітності;

- удосконалення законодавства щодо розкриття інформації такими установами;

- розроблення та реалізація державної програми інформування громадськості про діяльність і послуги небанківських фінансових установ.

На другому етапі запланований перехід на пруденційний нагляд за діяльністю небанківських фінансових установ; запровадження правових механізмів досудового розгляду скарг споживачів і врегулювання спорів; розробка стандартів надання фінансових послуг.

Основними цілями Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами [46] є захист інтересів споживачів фінансових послуг, запобігання настанню

неплатоспроможності та забезпечення фінансової стійкості фінансових установ через застосування відповідних корегувальних заходів шляхом виявлення підвищених ризиків у діяльності фінансових установ; контролю за платоспроможністю, ліквідністю та прибутковістю фінансової установи;

попередження банкрутства і системної кризи фінансових установ; прогнозування майбутніх фінансових результатів на основі звітів поточного періоду.

Ця Концепція розроблена з метою впровадження пруденційного нагляду за страховими компаніями, недержавними пенсійними фондами і

кредитними спілками. Орієнтирами пруденційного нагляду для недержавних пенсійних фондів обрано рекомендації Міжнародної асоціації органів нагляду за недержавними пенсійними фондами.

Представимо власне бачення концептуальних підходів розвитку пенсійного забезпечення для зміцнення економічної безпеки держави (рис. 3.2).

Головною метою визначено – створення якісної системи пенсійного забезпечення шляхом запровадження дієвих механізмів формування соціального капіталу на період природної зрілості для зміцнення економічної безпеки держави.

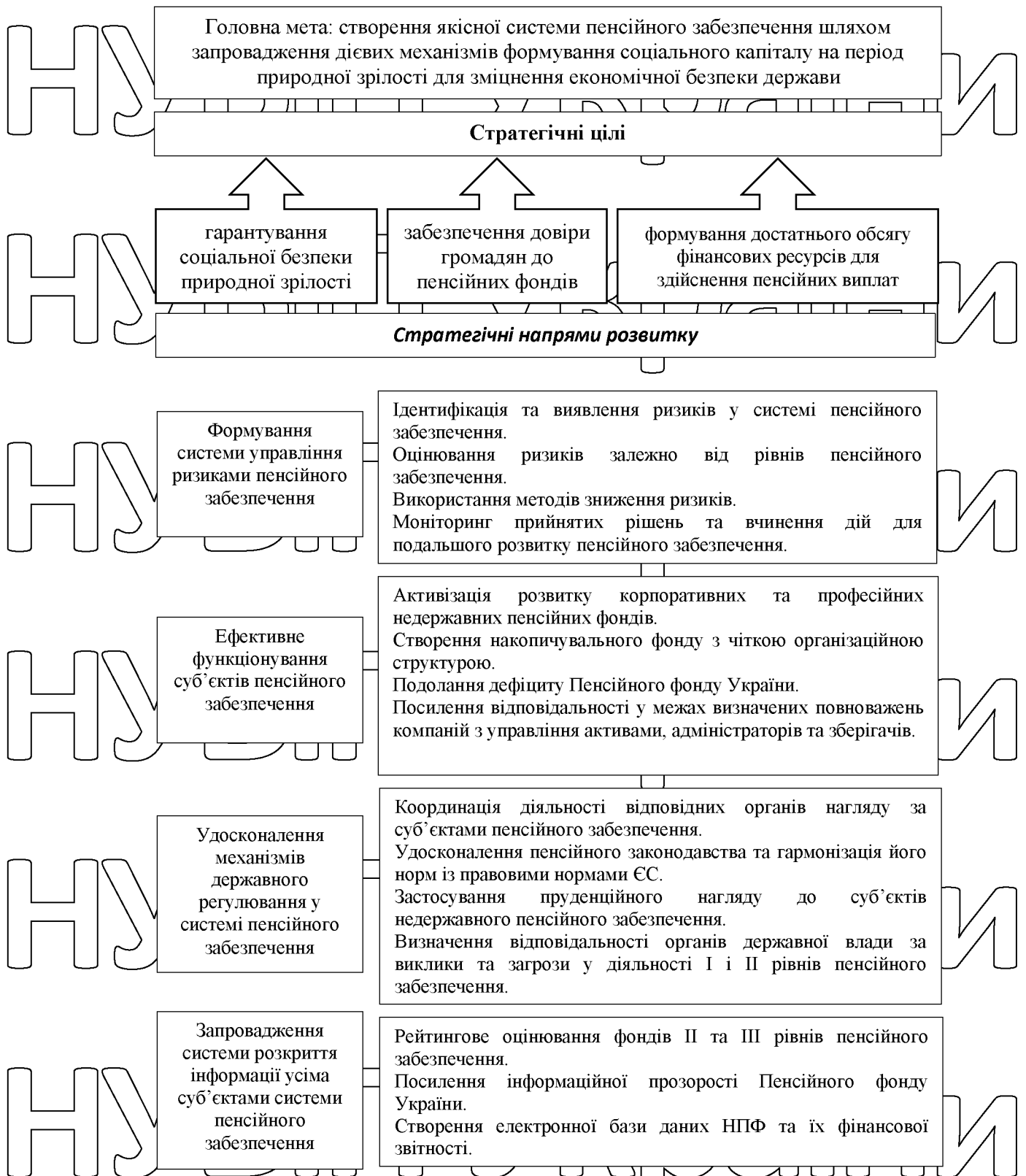

Рис. 3.2 Стратегічні цілі та напрями розвитку пенсійного забезпечення для зміцнення економічної безпеки держави [88]

Основні стратегічні цілі:

- гарантування соціальної безпеки природної зрілості;
- забезпечення довіри громадян до пенсійних фондів;

– формування достатнього обсягу фінансових ресурсів для здійснення пенсійних виплат.

Для реалізації вказаної концепції передбачені такі стратегічні напрями розвитку:

1) формування системи управління ризиками пенсійного забезпечення;

2) ефективне функціонування суб'єктів пенсійного забезпечення;

3) удосконалення механізмів державного регулювання у системі пенсійного забезпечення;

4) запровадження системи розкриття інформації усіма суб'єктами системи пенсійного забезпечення.

5) запровадження системи розкриття інформації усіма суб'єктами системи пенсійного забезпечення.

6) запровадження системи розкриття інформації усіма суб'єктами системи пенсійного забезпечення.

На окремим напрямом, що не розкривались у попередніх параграфах цієї роботи зупинимось детальніше.

Першим напрямом визначено формування системи управління ризиками пенсійного забезпечення, яка складається із послідовних етапів:

– ідентифікація та виявлення ризику тобто визначення обсягу можливих втрат, ймовірності негативної події, тривалості впливу ризику;

– оцінювання ризику – вибір критеріїв оцінки ступеня ризику, визначення допустимого для НПФ рівня окремих видів ризику, визначення фактичного ступеня ризику, можливості збільшення або зменшення ризику надалі;

– методи зниження ризиків діяльності НПФ – диверсифікація активів, страхування кібер-ризиків, законодавче встановлення обов'язковості компенсації можливих збитків НПФ від вкладень у банківські установи;

– моніторинг прийнятих рішень та дій – формує зворотний зв'язок у зазначеній системі, оцінюється ефективність системи управління ризиками, відбуваються оновлення та поповнення інформації про ризики, що дозволяє приймати більш адекватні та своєчасні рішення щодо управління ризиками.

На нашу думку, державне регулювання та нагляд за діяльністю НПФ в Україні має здійснюватись із дотриманням сукупності таких принципів:

- 1) пріоритетності безпеки щодо функціонування та розвитку НПФ, їх адміністраторів, банків-зберігачів, компаній з управління активами;
- 2) відкритості, прозорості, плановості та системності регулювання та нагляду;
- 3) невторчання органу нагляду у діяльність НПФ;
- 4) дотримання міжнародних умов, стандартів, правил діяльності НПФ.

На нашу думку, система регулювання та нагляду за діяльністю НПФ має включати:

1. Підходи до регулювання входу на ринок (вимоги, що висуваються до НПФ при їх реєстрації та ліцензуванні адміністраторів НПФ) та розробка системи моніторингу, що дозволить прогнозувати зміни у фінансовій стійкості окремих НПФ.

2. Зміни в стандартах корпоративного управління сектором НПФ.

При розбудові системи нагляду за діяльністю НПФ у відповідності до вимог стандарту «розумної особи». Вважаємо, що структура засновників НПФ має бути прозорою, нині не має жодних вимог щодо них; члени органу управління НПФ повинні відповідати низці вимог до їх ділової репутації та кваліфікації, зокрема, володіння знаннями щодо інвестування пенсійних активів. Упровадження пруденційних принципів управління НПФ зміщує акцент у принципах організації діяльності НПФ у бік їх ділової поведінки, організації процедур та потребує підвищення якості корпоративного управління пенсійними фондами.

В Україні має застосовуватися нагляд, який базується на оцінюванні ризиків від інвестування, яке здійснюють НПФ.

По перше, попередження виникнення ризиків та збитків у діяльності НПФ, виявлення збиткових інвестиційних вкладень – основна особливість цього підходу. Важливим є визначення показників оцінювання стійкості НПФ до різних видів ризиків, які б були обов'язковими для НПФ, а їх розрахована величина представлялась чи на сайті Нацкомфінпослуг чи на сайті кожного окремого НПФ.

По друге, чітке пояснення понять, термінів та визначення коло осіб на кого поширюються принципи корпоративного управління.

По третє, застосування моделі оцінювання ризику, якою керуються наглядові органи у своїх діях. Низка країн у цих цілях використовує модель оцінювання ризиків VAR. Перевага VAR полягає в тому, що за його допомогою оцінюються максимально можливі втрати, як очікувані, так і неочікувані, впродовж певного періоду часу із заданою імовірністю.

По четверте, інвестування пенсійних активів має здійснюватись обережно, з належним попереднім аналізом, а також моніторингом інвестицій і тих, кому делегується функція інвестування. Має бути вимога щодо чіткого дотримання алгоритму згідно з яким здійснюється інвестиційна діяльність НПФ, включаючи встановлення належних внутрішніх перевірок і процедур, спрямованих на ефективне регулювання та нагляд за процесом управління інвестиціями.

По п'яте, принциповими складовими ризик-менеджменту у секторі НПФ є: стратегія ризик-менеджменту; участь Ради НПФ в управлінні ризиками; адекватний внутрішній контроль; наявність системи обов'язкового інформування, публічне оцінювання фінансового стану НПФ.

Реалізація запропонованої концепції розвитку пенсійного забезпечення спрямована на зміцнення економічної безпеки держави.

сприятиме оптимізації відповідних структурних зрушень та збільшенню інвестиційних ресурсів у економіці країни.

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

ВИСНОВКИ

Важливим інструментарієм теоретичного дослідження роботи є понятійно-категоріальний, з допомогою якого, з'ясовано суть окремих фундаментальних понять, а саме:

НУБІП УКРАЇНИ

пенсійне забезпечення – це процес накопичення грошей (здійснення пенсійних внесків) для здійснення щомісячних грошових виплат (пенсій) у майбутньому протягом певного часу;

НУБІП УКРАЇНИ

- сутність системи пенсійного забезпечення як сукупність способів забезпечення пенсіями осіб, які мають на це право згідно законодавства чи договірних відносин. Перший спосіб – розподільчий, за яким забезпечення громадян пенсіями не пов'язане із попередньо сплачуваними внесками.

НУБІП УКРАЇНИ

Другий спосіб – накопичувальний, за яким здійснюється нагромадження пенсійних внесків.

НУБІП УКРАЇНИ

Запровадження накопичувального обов'язкового рівня пенсійної системи в Україні, безумовно, є вкрай актуальним і необхідним кроком. В

НУБІП УКРАЇНИ

якомога скорішому запуску накопичувальної пенсії зацікавлені і держава, і громадяни, рівень пенсійного забезпечення яких напряму залежить від

НУБІП УКРАЇНИ

можливостей економічного розвитку країни. А пенсійні накопичення можуть стати саме тим інвестиційним ресурсом, якого так гостро не

НУБІП УКРАЇНИ

вистачає сучасній Україні. Практичне упровадження другого рівня пенсійної системи сприятиме роботі усіх трьох рівні національної

НУБІП УКРАЇНИ

пенсійної системи.

Суть загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування полягатиме у тому, що частина обов'язкових внесків до

пенсійної системи (загальний рівень пенсійних відрахувань залишиться незмінним) накопичуватиметься у єдиному Накопичувальному фонді і обліковуватиметься на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян які (та на користь яких) сплачуватимуть такі внески. Ці

кошти інвестуватимуться в економіку країни з метою отримання інвестиційного доходу і захисту їх від інфляційних процесів. Управління пенсійними коштами здійснюватимуть компанії з управління активами (для яких ця діяльність є професійною і буде ліцензуватись), обраними на

конкурсній (тендерній основі). При інвестуванні пенсійних активів

компанії будуть діяти згідно з вимогами законопроектів щодо напрямків інвестування, ринків, на яких можна буде здійснювати інвестиції. Безпосереднє зберігання пенсійних активів буде здійснювати банківська установа – зберігач, яка буде нести відповідальність за цільове використання цих активів.

Протягом 2020 року загальні доходи бюджету Пенсійного фонду України становили 466,1 млрд грн (без урахування залишку на початок року). У порівнянні з 2019 роком загальні доходи зросли на 31,2 млрд грн, або на 7,2%. У структурі загальних доходів 281,8 млрд грн (60,5%) –

власні, 180,7 млрд грн (38,8%) – кошти Державного бюджету, 3,6 млрд грн (0,7%) – кошти з фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричищеною коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками для надання одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам, які

можуть втратити доходи у разі повної заборони сфери їх діяльності внаслідок посилення обмежувальних заходів.

Мінімальна пенсія на 1 січня 2022 року становить 1889 грн. Розмір середньої пенсії за цей період зріс від 1690 грн до 3867 грн, тобто майже у

2,5 рази. Проте, якщо перевести українську пенсію у європейську валюту,

то це приблизно 100 євро (EUR).

На 01.01.2021 на обліку в Пенсійному фонді України перебувало 11 131,0 тис. пенсіонерів, що на 203,8 тис. осіб менше у порівнянні з попереднім роком станом на 01.01.2020.

Із загальної чисельності пенсіонерів отримують пенсії 6 845,6 тис. жінок (61,5%) та 4 285,4 тис. чоловіків (38,5%).

Середній розмір пенсії на 01.01.2021 становив 3 507,51 грн, що на 424,53 грн, або 13,8%, більше ніж на 01.01.2020. Мінімальна пенсія за віком зростає з 1 638,00 грн на 01.01.2020 до 1 769,00 грн на 01.01.2021.

Станом на 31.12.2020 р. у Державному реєстрі фінансових установ зареєстровано 63 НПФ та 22 адміністратори НПФ. При цьому більшу частку займають НПФ відкритої форми – 52 фонди, що становить 82,5% від загальної суми, в той час як корпоративних фондів нараховується 5 фондів – 8%, а професійних – 6 фондів, що становить – 9,5%. Також у реєстрі знаходиться інформація про 1 одноосібного засновника, що прийняв рішення про самостійне здійснення адміністрування створеного ним корпоративного недержавного пенсійного фонду.

Важливо зазначати, що станом на 31.03.2020 року переважну більшість учасників НПФ становили особи віком від 25 до 50 років, а саме 56,7%, та особи вікової групи від 50 до 60 років, що становили 25,7%. У той час, як частка учасників НПФ вікової групи старше 60 років становила 16,8%, вікової групи до 25 років – 0,8%. Суттєвим є те, що обсяги пенсійних виплат є одним із вирішальних чинників у функціонуванні недержавних пенсійних фондів: при збільшенні укладених контрактів і, відповідно, учасників, збільшуються обсяги внесків у НПФ.

У 2019 році сума внесків збільшилась на 148,4 млн грн у порівнянні із 2018 роком, хоча у 2017 році пенсійні внески зменшились на 8,5 млн грн у порівнянні відповідно з 2018 роком.

У 2019 році більше 90% внесків складають внески від юридичних осіб – 1 103,1 млн грн. Збільшення пенсійних внесків до НПФ підвищує

доходи НДФ, які у майбутньому приймають форму інвестиційного чи позикового капіталу.

Вважаємо, що запровадження в Україні накопичувального пенсійного забезпечення має, найперше, вплив на економічну безпеку держави – посилює її міць, мінімізує соціальні ризики, формує додатковий

інвестиційний ресурс, що є стратегічно важливим для національної економіки та Української держави. Для доведення цього, розкрито механізм функціонування накопичувального пенсійного забезпечення,

який закладено у низці вітчизняних законодавчих та нормативно-правових документах.

Реалізація запропонованої концепції розвитку пенсійного забезпечення спрямована на зміцнення економічної безпеки держави,

сприятиме оптимізації відповідних структурних зрушень та збільшенню інвестиційних ресурсів у економіці країни.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Auerbach Alan J. Welfare and generational equity in sustainable unfunded pension systems / Alan J. Auerbach, Ronald Lee // Journal of Public Economics. – 2011. – Vol. 95 (1–2). – P. 16–27. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2010.09.008>

2. Bismarck versus Beveridge: A Comparison of Social Insurance Systems in Europe: Database for Institutional Comparisons in Europe (DICE Database) [Electronic resource]. – 2008. The CES ifo Group. – Mode of access: <https://www.cesifo-group.de/DocDL/dicereport408-db6.pdf>.

3. Chung-Yang Yeh. Public-private pension mixes in East Asia: institutional diversity and policy implications for old-age security [Electronic resource] / Chung-Yang Yeh, Hyunwook Cheng, Shih-Jiunn Shi // Ageing & Society. – 2020. – Vol. 40. – P. 604–625. – Mode of access: <https://doi.org/10.1017/S0144686X18001137>

4. German Pension System [Electronic resource] // ed. Jürgen Fodor / 2018. – Mode of access: https://www.actuaries.org/IAA/Documents/CMTE_SSC/Meetings/Berlin_2018/Minutes/4_German_Pension_System.pdf.

5. Hassel Anke. The political economy of pension financialisation: public policy responses to the crisis / Anke Hassel, Marek Naczyk & Tobias Wi. // Journal of European Public Policy. – 2019. – Vol. 26. – P. 483–500. <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1575455>

6. Mozhechuk L. The role of the European Court of Human Rights in ensuring the mechanism for protection of the right social security in the conditions of today. «ORGANIZATION OF SCIENTIFIC RESEARCH IN MODERN CONDITIONS '2020». 2020. С. 577–580.

7. OECD Private Pension. Outlook 2008, 2009 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.oecd.org/pensions/private-pensions/42169565.pdf>

8. Pension at a Glance 2019. OECD and G20 Indicators [Electronic resource]. – 2019. – Mode of access: <https://doi.org/10.1787/b6d3dffc-en>

9. Pensions Schemes: Policy Department A [Electronic resource] / Karel Lannoo, Mikkel Barslund, Ales Chmelař, Marten von Weizsäcker // Economic and Scientific Policy. – 2014. – Mode of access:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/536281/IPOL_STU\(2014\)536281_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/536281/IPOL_STU(2014)536281_EN.pdf)

10. Retirement Anxiety of Informal Workers: A View on the Chilean Pension System [Electronic resource]. – 2018. – Mode of access:

https://icpm.in1touch.org/document/5309/REQUIRED-Case-Study-ChileRetirement-FINAL_.pdf.

11. The Swedish old-age pension system [Electronic resource] /

Government Offices of Sweden. Ministry of Health and Social Affairs. 2016. –

Mode of access: [https://www.government.se/49aff8/contentassets/](https://www.government.se/49aff8/contentassets/f48ac850ff0f4ed4be065ac3b0bcab15/the-swedish-old-age-pension-system)

[f48ac850ff0f4ed4be065ac3b0bcab15/the-swedish-old-age-pension-system](https://www.government.se/49aff8/contentassets/f48ac850ff0f4ed4be065ac3b0bcab15/the-swedish-old-age-pension-system)

[webb.pdf](https://www.government.se/49aff8/contentassets/f48ac850ff0f4ed4be065ac3b0bcab15/the-swedish-old-age-pension-system)

12. Белоусов В. М. Підходи та моделі системи пенсійного забезпечення: міжнародний досвід для України. Держава та регіони. Серія : Державне управління. 2013. № 2 (42). С. 37–42.

13. Буряченко О. Є. Пенсійна система в Україні: історія становлення і теоретичні засади розвитку на сучасному етапі

національного державотворення: дис. канд. наук з держав. управління / О.

Є. Буряченко. – Одеса, 2017. – 252 с.

14. Вишневецька О. А. Пенсійна реформа: зарубіжний досвід для України. Аспекти публічного управління. 2016. Серпень. № 8 (34). С. 42–

48.

15. Гаманова О., Димніч О. Проблеми побудови в Україні тривірневої пенсійної системи. Фінанси, облік і аудит. 2017. № 2 (30). С.

58–59.

16. Гнатовська А. І. Реалізація принципу децентралізації при наданні соціальних послуг. Правова система України: сучасний стан та

актуальні проблеми: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 25 квітня 2018 р. Одеса, 2018. С. 29–32.

17. Горбунова О. А. Реформування системи пенсійного забезпечення: зарубіжний досвід та можливості використання в Україні. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2018. № 3 (88). С. 118–125.

18. Делягин М. Г. Реалии пенсионной реформы. РЦБ. 2004. № 4. С. 26–28.

19. Державна служба статистики України. Середній розмір місячної пенсії та кількість пенсіонерів. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/sz/sz_u/srp_07rik_u.html

(дата звернення 21.12.2020).

20. Державний реєстр фінансових установ від 30.09.2020. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_I_kv%202020.pdf (дата звернення 22.04.2022).

21. Державні сайти України. Пенсійний фонд України. Звіт про виконання бюджету пенсійного фонду України за 2013–2019 роки. URL: <https://www.pfu.gov.ua/byudzhzet/zvit-pro-vykonannya-byudzhetupensijnogo-fondu-ukrayiny/> (дата звернення 23.12.2020).

22. Дожити до пенсії: розмір виплат і тривалість життя пенсіонерів в Україні і світі. Аналітичний портал «Слово і діло» (21 квітні 2017 року). URL: <https://www.slovoidilo.ua/2017/04/21/infografika/suspilstvo/dozhyty-pensiyi-rozmir-vyplat-tryvalist-zhyttya-pensionerivukrayini-ta-sviti>.

23. Електронний ресурс: URL: http://sergeykeda.blogspot.com/2018/09/blog-post_24.html.

24. Ерошенков С. Г. Мировой опыт реформирования пенсионных систем. Общество и экономика. 2001. № 7–8. С. 182–219.

25. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. Гідне пенсійне забезпечення. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogokapitalu/pensijna-reforma> (дата звернення 20.12.2020).

26. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. Мінсоцполітики з місцією МВФ обговорили реформування пенсійного системи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsocpolitiki-z-misiyeu-mvf-obgovorilireformuvannya-pensijnoyi-sistemi> (дата звернення 22.12.2020).

27. Жайворонок І. Р. Державне регулювання системи пенсійного забезпечення : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2021. 234 с.

28. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – ст. 3103. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 – Назва з екрана.

29. Закірова С. Накопичувальна пенсійна система: міжнародний досвід та світова практика. Громадська думка про правоутворення. Інформаційно-аналітичний бюлетень на базі оперативних матеріалів. 2019. № 9 (174). С. 3-11.

30. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій" Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2017. № 40 – 41. Ст. 383) // Верховна Рада України. Офіційний сайт. Нормативні акти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-19#Text> (дата звернення 20.12.2020).

31. Закон України "Про загальнообов'язкове пенсійне страхування" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 49 – 51. Ст. 376) // Верховна Рада України. Офіційний сайт. Нормативні акти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення 20.12.2020).

32. Закон України "Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи" (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2012. № 12 – 13, ст.82) // Верховна Рада України. Офіційний сайт

Нормативні акти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-17#Text>
(дата звернення 20.12.2020).

33. Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення"
(Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 47—48. Ст. 372) //

Верховна Рада України. Офіційний сайт. Нормативні акти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення 20.12.2020).

34. Інструкція про функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення: Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_40557 (дата звернення 22.04.2022).

35. Історія створення Пенсійного фонду України URL: <https://www.pfu.gov.ua/cn/1737-historypfu> (дата звернення 17.11.2021).

36. Коваленко Ю.М., Коваленко ІІ. Еволюційні тренди в системі інвестиційних і пенсійних фондів в Україні. Економічний вісник. 2020. № 4. С. 43—52. URL: [https://doi.org/10.33244/2617\\$5932.4.2020.43\\$52](https://doi.org/10.33244/2617$5932.4.2020.43$52) (дата звернення 22.04.2022).

37. Козак Г. І. Недержавні пенсійні фонди в умовах реформування пенсійної системи України: дис. канд. економ. наук: 08.00.08 / Козак Гая Іванівна. – Тернопіль, 2018. – с. 225

38. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 234к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4690> (дата звернення 16.01.2022).

39. Кравченко М. В. Накопичувальна пенсійна система як інструмент соціального захисту громадян. Державне управління: теорія і практика. 2010. С. 1—7.

40. Кривошлик Т. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування у системі пенсійного забезпечення України. Економічний аналіз. 2020. №1 (2). С. 75—82.

41. Кукурник М. Хибі пенсійної реформи. Інтерфакс Україна. URL: <https://ua.112.ua/mnenie/omanupensijnoj-reformy-548304.html> (дата звернення 21.12.2020).

42. Латковська Т. П. Проблеми фінансово-правового режиму дієвості пенсійної системи України. Інтелектуальна власність і право на шляху до сталого розвитку України. матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 квітня 2021 р.). Київ, 2021.

43. Латковський П. П. Фонди коштів та їх значення для фінансової системи держави. Законодавство України: історія розвитку, соціальна обумовленість, якість, застосування та вдосконалення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 5–6 грудня 2014 р. Запоріжжя, 2014. С. 133–135.

44. Лібанова Е. М. Пенсійна реформа в Україні: напрямки реалізації : колективна монографія. Київ. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2010. 270 с.

45. Мальований М. І. Стан та проблеми фінансового забезпечення системи пенсійного страхування України. Облік і фінанси. 2014. № 1(63). С. 89–95.

46. Можечук Л. В. Міжнародний досвід реформування пенсійного забезпечення в США та країнах Європейського союзу: досвід для України.

Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети: матеріали Міжнародної науково-практ. конф. (Одеса, 19–20 січня 2018 р.), Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 53–56.

47. Накопичувальне пенсійне страхування: досвід Польщі [Електронний ресурс] // Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України. Режим доступу: <https://feao.org.ua/wpcontent/uploads/2015/11/polandpension.pdf>. Назва з екрана.

48. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: оцінка та рекомендації. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». Київ, 2019. URL: <http://www.fst.gov.ua/>

ua.info/wpcontent/uploads/2019/07/Voluntary_Private_Pensions_in_Ukraine-Assessment_jul2019_ua.pdf (дата звернення: 25.07.2020).

49. О. Демографічна ситуація в Україні погіршується, а це вимагатиме підвищення податків для виплати пенсій. Чи прийнятний цей варіант для вирішення проблеми? Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/02/5/656562/> (дата звернення: 23.12.2020).

50. Олексій У. О. Фінансово-правовий аспект парламентського контролю за публічними фінансами : дис. ... докт. філос. : спец. 081 «Право», Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 223 с.

51. Олексійко В. С. Зарубіжний досвід пенсійного захисту населення : зб. наукових пр. Подільського держав. аграрно-технічн. ун-ту. Вип. 24. 2019. С. 165–171.

52. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.07.2020).

53. Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України. URL: <http://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 25.07.2020).

54. Офіційний сайт Всеукраїнської асоціації Одержавних пенсійних фондів: <https://www.vanpf.org.ua/proasociaciju> (дата звернення: 22.04.2022).

55. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua> (дата звернення: 21.12.2020).

56. Пенсионное обеспечение. Книга «О Швеции». URL: <https://www.informationsverige.se/ru/jag-har-fatt-uppehallstillstand/samhallsorientering/boken-om-sverige/att-aldras-i-sverige/pensioner>.

57. Пенсия учителей во Франции. Вести образования. 2018. 13 августа. URL: https://vogazeta.ru/articles/2018/8/13/international/4257-pensiya_uchiteley_ve_frantsii.

58. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації; колективна монографія / за ред. Е. М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 270 с.

59. Пенсійна система / Грушко В. І., Скулиш Ю. І., Лаптев С. М. та ін. 4-те вид., доп. і перероб. Київ: Майстер книг, 2019. 512 с.

60. Петрушка О. В. Розподільчі та накопичувальні пенсійні системи: азіатський досвід та висновки для України / О. В. Петрушка, І. П. Сидоров // Інфраструктура ринку. – 2019. – № 35. – С. 405-410.

<https://doi.org/10.32843/infrastruct35-64>

61. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 2020 рік. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. URL:

https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_I_kv%202020.pdf (дата звернення 22.04.2022).

62. Піщуліна О., Коваль О., Бурлай Т. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії. Центр Разумкова. Київ: Видавництво «Заповіт», 2017. 453 с.

63. Постанова Кабінету міністрів України від 01.04.2020 р. за №251 "Деякі питання підвищення пенсійних виплат і надання соціальної підтримки окремим категоріям населення у 2020 році" // Верховна Рада

України. Офіційний сайт. Нормативні акти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/251-2020-п#Text> (дата звернення 20.12.2020).

64. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#n170> (дата звернення:

16.11.2021).

65. Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення: Пояснювальна записка до проекту закону України від 27.12.2019 № 2683. URL:

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GI01073A.html (дата звернення: 25.07.2020).

66. Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення: Проект Закону України № 2683 від 27.12.2019 р. URL:

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GI01073A.html (дата звернення: 25.07.2020).

67. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування Закон України від 9 липня 2003 року №1058-IV [Електронний ресурс] //

Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №49–51. – ст. 376 (зі змінами та доповненнями) / Верховна Рада України. – Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>. – Назва з екрана.

68. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня

2021 р. No 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25> (дата звернення: 16.11.2021).

69. Про затвердження положення про Пенсійний фонд України : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2014 р. No 280. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.11.2021).

70. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>

(дата звернення: 25.07.2020).

71. Проект Закону про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення. URL:

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71860 (дата звернення: 16.11.2021).

72. Прокопенко В. Ю. Пенсійне забезпечення: вітчизняна практика та зарубіжний досвід / В. Ю. Прокопенко, В. С. Міщенко // Вісн. ХНАУ.

Серія: Економічні науки. – 2018. – № 4. – С. 418–427. DOI: 10.31359/2312-3427-2018-4-418

73. Радчук О. Плани уряду: як збираються запускати накопичувальну пенсійну систему. Аналітичний портал Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/09/25/kolonka/aleksandr-radchuk/ekonomika/plany-uryadu-yak-zbyrayutsya-zapuskaty-nakopychivalnu-pensijnu-systemu>

(дата звернення 18.12.2020).

74. Реха К. Х. Сучасні проблеми та напрями реформування пенсійного забезпечення України. Модернізація фінансово-кредитної системи України: виклики глобалізації: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (24 березня 2017 року). Кривий Ріг:

ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2017. С. 345-348.

75. Романюк О. Пенсійна революція: що відомо про майбутню пенсійну реформу. HR Liga. URL: <https://hrliga.com/index.php?module=news&op=view&-id=21886>

(дата звернення 22.12.2020).

76. Рудик В. К. Пріоритети пенсійної реформи в Україні на сучасному етапі. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2017. Вип.13. Т. 1. С. 45-53.

77. Румянцева С. С. Відкриті пенсійні фонди Польщі. Цінні папери України. 2007. № 38. С. 22. 14. Попов А. А. Пенсионные системы США и России: эволюция и попытка реформ (Разные этапы развития). США + Канада: экономика, политика, культура. 2001. № 3. С. 3–23.

78. Скуратівський В. А., Трощинський В. П., Лібанова Е. М. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навчальний посібник : у 2 ч. Київ : НАДУ, 2009. Ч. 1. 456 с.

79. Слатвінська М. О. Проблеми функціонування позабюджетних обов'язкових цільових фондів в Україні. East European Scientific Journal. 2019. No 1(41). P. 1. С. 23–31.

80. Ткаченко Н. В. Сучасні тенденції розвитку накопичувальних пенсійних фондів у різних країнах світу та в Україні. Фінансові дослідження. 2018. № 2 (5). С. 1–8.

81. Толуб'як В. С., Горин В. П. Зарубіжний досвід пенсійних реформ: уроки та висновки для України. Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2016. Вип. 10. С. 765–771.

82. У Швеції запропонували збільшити пенсійний вік до 75 років. URL: <https://ua.korrespondent.net/business/economics/1316563-u-shveciyi-zaproponuvali-zbilshiti-pensijnijvik-do-75-rokiv>.

83. Чеберяко О. В. Моделі пенсійного забезпечення та реформування системи пенсійного забезпечення в Україні / О. В. Чеберяко, Г. М. Лозова // National economic development and modernization: experience of Poland and prospects for Ukraine : Collective monograph / edited by A. Pavlik, K. Sharoshnykov. – Kielce, Poland, 2017. – Volume 1. – С. 253–272.

84. Чеберяко О. Солідарна система пенсійного забезпечення в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку / О. Чеберяко, В. Бикова // Модернізація державних фінансів України в контексті європейського вибору : монографія / за наук. ред. І. О. Лютого, В. Б. Тропініної. – Чернігів : ЧНТУ, 2019. – 312 с.

85. Чеберяко О. Фінансова спроможність солідарної системи пенсійного забезпечення в Україні / О. Чеберяко, В. Бикова // Формування ринкової економіки в Україні. – 2019. – № 41. – Режим доступу: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/economics/article/view/2866>. – Назва з екрана.

86. Чернявська О. В. Класифікація національних моделей пенсійного забезпечення: зарубіжний досвід та вітчизняна практика / О. В. Чернявська, О. А. Горбунова // Економіка та держава. – 2013. – № 2. – С. 38-44.

87. Чугунов І. Я., Насібова О. В. Еволюція фінансового механізму пенсійного забезпечення. Вісник КНТЕУ. 2016. № 1. С. 80-97.

88. Шаплевська Л. І. Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави: монографія. Львів : «Растр-7», 2020. 196 с.

89. Шумило М. М. Сучасний стан та перспективи розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні. Вісник Національної академії наук України. 2017. № 2. С. 76-87.

90. Яшник Г. Л. Зарубіжний досвід реформування системи пенсійного забезпечення. Державне управління: теорія та практика. 2011. № 1. С. 237-245.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України